7 ФЕВ 1991

Халқ денгиздир, халқ тўлқиндир, халқ кучдир!

ХАЛҚ СЎЗИ

خلق سوزى

1991 ЙИЛ 5 ФЕВРАЛЬ СЕШАНБА
№ 26
ҲИЖРИЙ: ҚАМАРИЙ 1411 ЙИЛ РАЖАБ, 21-КУН
ШАМСИЙ 1369 ЙИЛ ДАЛВ, 18-КУН

ЎЗБЕКИСТОН ССР ОЛИЙ КЕНГАШИНИНГ РЎЗНОМАСИ

1991 йил 1 январда таваллуд топган

НАРХИ ОБУНАЧИГА 7 ТИЙИН. СОТУВДА 10 ТИЙИН.

Ўзбекистон ССР Олий Кенгаши Раисининг
ҚАРОРИ

ЎЗБЕКИСТОН ССР ОЛИЙ КЕНГАШИНИНГ НАВБАТДАН ТАШҚАРИ ТЎРТИНЧИ СЕССИЯСИНИ ЧАҚИРИШ ТЎҒРИСИДА

Ўн иккинчи чақириқ Ўзбекистон Совет Социалистик Республикаси Олий Кенгашининг навбатдан ташқари IV сессияси 1991 йил 14 февралда чақирилсин.

Ўзбекистон ССР Олий Кенгашининг Раиси **М. ИБРОҲИМОВ.**
1991 йил, 4 февраль.

Ўзбекистон ССР Олий Кенгашининг навбатдан ташқари тўртинчи сессияси муҳокамасига қуйидаги масалаларни киритиш кўзда тутилмоқда:

1. Нарх-навони тартибга солиш қоидалари ҳамда Ўзбекистон ССРнинг 1991 йилги давлат бюджети тўғрисида.
2. «Ўзбекистон ССРда тадбиркорлик тўғрисида»ги қонун лойиҳаси ҳақида (иккинчи муҳокама).
3. «Ўзбекистон ССРда жамоат бирлашмалари тўғрисида»ги қонун лойиҳаси ҳақида.
4. «Банклар ва банк фаолияти тўғрисида»ги Ўзбекистон ССР қонуни лойиҳаси ҳақида.
5. «Ер солиғи тўғрисида»ги Ўзбекистон ССР қонуни лойиҳаси ҳақида.
6. «Корхоналар, бирлашмалар ва ташкилотлардан олинадиган солиқлар тўғрисида»ги Ўзбекистон ССР қонуни лойиҳаси ҳақида.
7. «Ўзбекистон ССР фуқароларидан, ажнабий фуқаролардан ва фуқаролиги бўлмаган шахслардан олинадиган даромад солиғи тўғрисида»ги Ўзбекистон ССР қонуни лойиҳаси ҳақида.
8. «Ўзбекистон ССРдаги корхоналар тўғрисида»ги қонун лойиҳаси ҳақида.
9. Ўзбекистон ССР Конституцияси (Асосий қонуни)га қўшимчалар ва ўзгартишлар киритиш тўғрисида.
10. «Транспорт воситаларини олиб қочганлик учун жиноий жавобгарликни кучайтириш тўғрисида»ги Ўзбекистон ССР қонуни лойиҳаси ҳақида.

Ўзбекистон ССР Вазирлар маҳкамасида

2 февраль куни Ўзбекистон ССР Президенти ҳузуридаги Вазирлар маҳкамасида кенгаш бўлиб ўтди.

Унда Ўзбекистон ССР Президенти ўртоқ И. А. Каримов 1 февраль куни бўлиб ўтган федерация кенгаши мажлисининг якунлари ҳақида ахборот берди. Маълумки, федерация кенгашида янги иттифоқ шартномасининг имзоланиши, Болтиқбўйидаги вазият билан боғлиқ ҳамда бошқа долзарб масалалар муҳокама қилинган эди. Улар қаторида шу йилнинг 1 январидан бошлаб саноатда янги улгуржи нархлар ҳамда қишлоқ хўжалигида янги харид нархлари жорий этилгани муносабати билан чакана нархларни тартибга солиш масаласига ҳам алоҳида эътибор берилди. Улгуржи ва харид нархларига нисбатан чакана нархлар пасайиб кетгани сабабли бугунги кунда халқ истеъмоли молларини, шу жумладан озиқ-овқат маҳсулотларини ишлаб чиқариш корхоналарнинг манфаатларига жавоб бермай қўйди. Бундай ҳолат истеъмол бозорини янада кўпроқ издан чиқариши ҳамда мол тақчиллигини кескинлаштириши хавфи бор.

Федерация кенгашида таъкидлаб ўтилганидек, бундай шароитда чакана нархларни тартибга солиш объектив жиҳатдан зарурий чора ҳисобланади. Иқтисодиётимизнинг бозор муносабатларига кириб бориши зарурияти ҳам шуни тақозо қилади.

Агар федерация шундай қарорни қабул қилгудек бўлса, унда Ўзбекистон ҳам халқ истеъмоли молларини асосан бошқа жойлардан келтирувчи жумҳурият сифатида худди шу тахлитда иш кўришга мажбур бўлади.

Шу билан бирга, деб таъкидлади Президент, бу масалада бизнинг қатъий ва ўзгармас йўлимиз шундан иборатки, ҳали қарор қабул қилинмасдан олдин аҳолининг барча қатламларини, айниқса кам таъминланган табақаларни ижтимоий жиҳатдан ҳимоя қилиш ҳамда эски ва янги нархлар ўртасидаги фарқни қоплаш тадбирларини ишлаб чиқиш зарур. Худди шу масала, яъни аҳолига компенсация пули тўланганидан кейингина янги нарх-наво сиёсатига ўтиш масаласи жумҳурият раҳбарияти томонидан федерация кенгашида ҳам чакана нархларни тартибга солишнинг қатъий шарти сифатида ўртага қўйилди. Шунингдек, пул тўловларини илгари кўзда тутилганидек 12 ёшгача эмас, балки 16 ёшдаги болалар учун ҳам бериш таклиф қилинди.

Президент алоҳида таъкидлаб ўтганидек, нархларни тартибга солиш бўйича иттифоқ қандай қарорга келишидан қатъий назар, жумҳурият ҳукумати аҳолига нон ва ун маҳсулотларини эски нархларда сотишга кафолат беради. Илгари қайд этилганидек, бу масалада бизнинг қатъий қароримиз нон маҳсулотларининг аҳоли истеъмолидаги анъанавий ўрни билан белгиланади.

Кенгашда вазирликлар, концернлар, бирлашмалар ва корхоналар раҳбарларининг диққати халқ истеъмоли моллари ва хизматлари учун чакана ёки шартномавий нархларни ўзбошимчалик билан оширишга йўл қўйиб бўлмасликка ҳам қаратилди. Рухсатсиз шундай ҳоллар рўй берган тақдирда раҳбарлар жиддий жавобгарликка тортиладилар.

Ўзбекистон ССР Президенти ҳузуридаги Вазирлар маҳкамасига чакана нархларни тартибга солиш ҳақидаги қарор қабул қилинмасдан олдин аҳолининг барча қатламларини, айниқса кам таъминлаган табақаларини ижтимоий жиҳатдан муҳофаза қилиш ҳамда эски ва янги нархлар ўртасидаги фарқни қоплаш тадбирларини ишлаб чиқиш юзасидан аниқ топшириқлар берилди.

(ЎзТАГ).

Амалий ишга ўтиш учун муаммони ҳал қилайлик

Федерация кенгаши мажлисидан хабарлар

Мамлакат учун мураккаб бўлган муаммолар тугуни қанчалик чигаллашмасин, уларни назарий жиҳатдан асослашдан ҳал этиш йўлларини ишлаб чиқишга, аниқ-равшан чоралар кўришга ўтиш пайти келмоқда. СССР Президенти М. С. Горбачев айтганидек, даврнинг ўзи федерация кенгашининг 1 февраль куни унинг раислигида ўтган навбатдаги мажлисининг кун тартибини белгилаб берди.

Кўп миллатли давлатимиз бошқарувининг олий коллегиал органи ўтган жума куни янги иттифоқ шартномасини тайёрлаш ва Болтиқбўйи республикаларидаги аҳвол билан боғлиқ масалалар мажмуини муҳокама қилди. Аввалги мажлисда қабул қилинган асосий эътиборни ҳар иккала масалани ҳал этишнинг амалий жиҳатларига қаратиш тўғрисидаги қарор бажарилди.

Кун тартибининг биринчи банди юзасидан иттифоқ ва республикаларнинг ваколатлари, республикалар ҳокимият ва бошқарувнинг иттифоқ идоралари ихтиёрига берадиган ваколатларнинг мезонлари тўғрисида асосий мунозара авж олдирилди. Бу борада қарашларнинг асосан муштараклигига қарамай, сўзга чиққан кишилар анчагина танқидий мулоҳазалар ва қўшимчалар айтдилар. Бирқанча масалаларни ўртага қўйдилар. Уларнинг фикрича бу масалаларни қўшимча равишда ишлаб чиқиш зарур.

Татаристон МССР Олий Кенгаши раиси М. Ш. Шаймиевнинг фикри бу жиҳатдан диққатга сазовордир.

— Ҳар бир мажлисда олға томон сезиларли силжиш бўлмоқда. Масалан бугун мулкни қандай тақсимлаш тўғрисидаги масала ўткир тарзда муҳокама қилинди. Бу тушунарли: чунки мулк — ҳокимиятдир. Асосий масалалар юзасидан келишиб олишга муваффақ бўлганга ўхшаймиз. Биргаликда ишлаб чиқилган матн кўпчиликка, жуда бўлмаганда иттифоқни сақлаб қолишдан манфаатдор кишиларга манзур бўлмоқда. Татаристон — уни ёқлаб чиқмоқда, биз бошқалар билан, шунингдек РСФСР, бошқа жумҳуриятлар билан баб-баравар ва икки томонлама иттифоқ шартномасини имзолаш ниятидамиз.

— Иттифоқ шартномасининг айрим қоидалари юзасидан қуит билан олиб борилаётган иш ҳал қилувчи босқичга кирди, деди танаффусда СССР вице-президенти Г. И. Янаев. Бамайлихотир, ишчанлик билан муҳокама қилиш мумкин бўлган пухта асосга эгамиз. Бугун иш айни шундай борди. Биз шартномани бўлимлар бўйича муҳокама қилаяпмиз. Ҳозир энг мураккаб масала — ваколатларни белгилаб олиш тўғрисида гап бормоқда. Бу борада энг муҳим умумий жиҳатни топишга муваффақ бўлинаётганлиги асосий натижадир. Бундан кейин шундай бўлади: республикаларнинг раҳбарлари билан айрим қоидалар хусусида келишиб олиб, уларни босқичма-босқич парламентларнинг муҳокамасига қўямиз, деб ўйлайман.

Белоруссия Олий Кенгашининг раҳбари Н. И. Дементей қуйидагиларни таъкидлади: давлатчилигимиз барча даражалари вакилларининг иштирок этаётганлиги ҳужжатга оид ишни бойитади. Бироқ, иттифоқ шартномасини муҳокама қилишга республикаларнинг парламентлари ва аҳолиси қўшилган пайтдагина ҳужжатнинг тўла мазмуни ойдинлашади. Республикалар биргаликда амалга оширишн нафлироқ бўлган барча жиҳатларни марказ ўз зиммасига олиши керак. Бу қоида ҳар бир оқил киши учун аёндир, деди у.

Биз иккинчи масала хусусида мажлисга таклиф этилган бир гуруҳ кишилар билан фикрлашиб олдик. Шундай бўлдики, уларнинг баъзилари федерация кенгаши мажлисида сўзлайдиган нутқларини айни журналистлар билан фикрлашиб «пишиқтириб» олдилар.

— Болтиқбўйи республикаларидаги вазият хусусида менинг фикрим оддий ва ўзгармасдир, — деди яқинда Латвияда бўлган СССР Олий Кенгашининг депутат ахлоқ-одоби комиссиясининг раиси А. А. Денисов. — Бошбошдоқлик ва қон тўкиш сари боришни тўхтатиш учун президентлик идораси зарур.

Кимлардир президентлик идорасини диктатура билан тенглаштиришга шошилмоқда. Бироқ, бу ерда гап қонун диктатураси тўғрисидагина бормоқдаку, ахир. Бизда иттифоқдан чиқиш тўғрисида қонун бўлмаганлигини тушунаман. Аммо бундай қонун Болтиқбўйи депутатларининг ташаббуси билан қабул қилинди. Агар улар бугунги кунда ана шу қонундан норози бўлсалар, парламент йўли билан унга тузатишлар киритиш керак. Ваҳоланки, уччала республиканинг раҳбарлари қонунни четлаб ўтишга уриниб, деярли бир ярим йил вақтни бой бердилар. Қонунни четлаб ўтиш йўли, табиийки, узоқ ва машаққатли бўлиб чиқди. Энг ишончли жавобни референдум бериши керак.

Айни пайтда айрим кишиларнинг қонунга риоя этмаслиги бошқаларни ана шу хатарли йўлга ундайди. Шу боисдан фақат президентлик идорасигина мухолифликка чек қўйишга қодирдир. Президентлик идораси кескинликни қулай муҳит, шахсий нафсониятларни қондириш воситаси деб билган бир гуруҳ сиёсатдонлардан ташқари жамият барча табақаларига манзур бўлишига аминман. Президентлик идораси тўнтариш ҳам, марказнинг тажовузи ҳам эмас, балки амалий мақсадда, битимга эришиш асосларини қидириб топиш учун жумҳуриятларнинг ўзидаги сиёсий тузилмалардан фойдаланиш эканлигини айтмоқчиман.

Болтиқбўйи республикаларида кейинги кунларда бўлиб ўтган воқеаларда ҳарбийларнинг «ёвуз» мавқеи тўғрисида шунчалик кўп ёзилди ва айтилдики, уларнинг ўз овози эшитилмай қолди. Бироқ, адолат бошқа томоннинг ҳам фикрини эшитишни талаб этади.

СССР мудофаа вазирининг ўринбосари В. И. Варенников ҳам президентлик идорасини ёқлаб гапирди. Президентлик идорасигина деди армия генерали, ҳақиқий демократияни тиклаш учун шарт-шароит яратишга қодирдир. Унинг фикрича, Литванинг ҳозирги раҳбарлари жумҳуриятга демократик усуллар билан раҳбарлик қилишга қодир эмасликларини исботладилар. Ўз халқининг тақдири улар учун мутлақо аҳамиятсиздир. Бундай раҳбарлар билан муросага келиб бўлмайди. Чунки уларнинг ўзлари муросани мақбул кўрмайдилар.

Қуруқликдаги қўшинлар бош қўмондони қуролли кучларнинг аралашуви зарур бўлганлигини айтди. Бу ҳақда жамиятда қизғин баҳс бўлди. Чунки ана шундай вазиятларда, масалан, Фарғонада армия четда турганда кўплаб қон тўкилди ва фожиа миқёси беқиёс даражада кучайиб кетди.

Болтиқбўйидаги вазият тўғрисидаги масалани муҳокама қилиш чўзилиб кетди. Минтақадаги жумҳуриятларнинг вакиллари ҳам, мажлиснинг бошқа қатнашчилари (уларнинг бир қисми ўтган ҳафтада у ерда бўлдилар) ҳам сўзга чиқдилар. Улар фожиали воқеалардан ташвиш билдириб: бу ўринда ҳеч қандай масала куч ишлатиш воситаси билан ҳал этилиши мумкин эмас, дейишди.

— Биз Конституцияга зид ҳар қандай ҳаракатларни истисно этиб, вазиятни бартараф қилишнинг сиёсий воситаларини қидириб топишимиз зарур, деган хулосага келдик, — деди СССР Олий Кенгаши Миллатлар кенгашининг раиси Р. Н. Нишонов муҳокама тугагандан кейин биз билан суҳбатда. Фақат бир йўл — музокаралар ўтказиш, ўзаро келишув ва сабр-тоқат йўли мақбулдир.

Мажлис қатнашчилари аҳволни нормаллаштиришнинг аниқ йўлларини қидирдилар. Энг аввало турли муҳолиф сиёсий кучлар ва гуруҳлар, парламент фракциялари конституцион йўл билан ўзаро келишиб олишлари зарур, деб таъкидлашди улар. Бунда келиштирувчи комиссиялар, давра столи атрофида фикрлашувлар зарур. Шошилинч равишда қабул қилинган ва фуқароларнинг ҳуқуқларини камситувчи қонунларни дарҳол қайта кўриб чиқиш ва, албатта, янги шундай ҳужжатларни қабул қилмаслик, барча ғайриқонуний қуролли қисмларни тарқатиб юбориш керак.

Федерация кенгаши марказ билан Болтиқбўйи ўртасида сиёсий мулоқотни тиклашни ёқлаб чиқиб, сиёсий, иқтисодий ва ижтимоий муаммолар бутун мажмуини муҳокама қилиш учун учала республикага махсус делегациялар юбориш тўғрисидаги Президент ташаббусини қўллаб-қувватлади. Федерация кенгаши, шунингдек Латвия, Литва ва Эстония фуқароларига мурожаат қилиб, уларни сабр-тоқат ва донишмандлик намоён этиб, қонунни ҳурмат қилишга даъват этди.

Бугунги кунда давлат раҳбарларидангина эмас, балки ҳаммамиздан ва ҳар биримиздан вазминлик ҳамда ақл-заковат талаб этилмоқда. Чунки мана шундай ёндашувларгина сиёсий масалаларни ҳал этиш учун энди ҳеч қачон ҳарбий куч ишлатмасликка кафолат беради, зиддиятларнинг пайини қирқишга, конституциявий тартибни тиклашга ёрдам беради. Одамлар чарчашди ва фақат бир нарсани — нормал яшаш ва меҳнат қилишни истайдилар.

Бироқ хоҳишнинг ўзи кам эканлигини турмуш кўрсатмоқда. Айни пайтда бизни мақсад сари яқинлаштирадиган ҳар бир тадбирни қўллаб-қувватлашимиз зарур. Федерация кенгаши янгиланаётган иттифоқнинг энг муҳим сиёсий муассасаларидан бири бўлгани ҳолда, истиқболга мўлжалланган қарорларни қабул қилмоқда. Амалий ишларга ўтиш пайти келди.

Б. ГРИШЧЕНКО,
Б. ШЕСТАКОВ,
ТАСС шарҳловчилари.

ҚАҲРАТОННИНГ ҚАҲРИ ҚАТТИҚ

Декабрда ёққан қор Қизилқум чорвадорларини шоshiриб қўйди. Қўйчилик отарларида озуқа танқислиги сезилиб қолди. Бултур кўкламда вилоятнинг чўл минтақасига шўр ёмғир ёққан эди. Айниқса Оролга яқин яйловларда туз миқдори кўп бўлди. Устига устак хўжаликларда ем-хашак тайёрлаш режаси фақат қоғозда бажарилган экан.

Қаҳратоннинг қаҳри қаттиқ. Энди вазиятдан чиқиш учун вилоятнинг барча районлари Қизилқумдаги қўйчилик хўжаликларига ёрдам уюштиришаяпти. Қизилқум йўлларида ем-хашак ортилган машиналар карвони кўпайиб қолди. Тааажжуб, қишловни синов деймиз-у ҳар йили панд еймиз.

М. МАРДИ.

ЁДЛАБ ОЛИНГ

РУХСОРИ УЗА ХОЛЛАРИН УЛ ДИЛБАНД,
ОЧТИ ЧУ МЕНИ КУРДИ БАСЕ ҲОЖАТМАНД.
АЙШИМҒА ЕМОН КУЗ ЭТМАГАЙ ЭМДИ ГАЗАНД,
ХОССАКИ, УЛ УҚ БУЛУБТУР УТ УЗРА СИПАНД.

Инсон қўли гул, дейишади. Бу нақл гўё Гулчеҳра Тошпўлатовага атаб айтилгандай. Жиназах керамика заводида оддий лойдан мўъжиза яратишда унга тенг келадигани йўқ. Илғор ишчи тайёрлаган рангин сопол идишлар эса нафақат вилоятда, балки жумҳуриятимиздан ташқарида ҳам талабчан харидорларга манзур бўлмоқда.

Умарали ҚУШБОҚ олган сурат.

Ўзбекистон ССР янги мадҳияси матнлари лойиҳаси муҳокамада

МАДҲИЯ... КИМГА?

Рўзномаларда хабар тарқалди: «...Давлат мадҳиясига қўйиладиган юксак талаблар нуқтаи назаридан демократик тарзда саралаб олинган тўртта матн Олий Кенгаш Раёсати муҳокамасига тақдим этилди... Икки матнни халқ муҳокамасига қўйиш учун матбуотда эълон қилиш лозим деб топилди...

Хўш, «давлат мадҳиясига қўйиладиган юксак талаблар...» ким томонидан? Олий Кенгаш Раёсати ёки Олий Кенгаш томониданми? Кенгаш депутатлари ёхуд мен қарши овоз берган депутат (Тошкент шаҳар Куйбишев районидан бир офицер халқ депутатлигига овозга қўйилган эди.) томониданми?

«...Юксак талаблар...» Қанчалик юксак (баланд)ликни узунлик ўлчови бирлигида ўлчаймизми ёки унинг бошқа ўлчов даражалари ҳам борми? Уни ким белгилаган?

«...демократик тарзда танлаб олинган...» Муштарийлар демократия сўзининг маъносини билишса керак. «Демос» юнонча халқ дегани, «кратос» — ҳокимият. Ҳокимиятни қўя турайлик. Унинг қандай тузилгани ва ярим йил ўтмай яккаҳокимга бўйсундирилгани, унинг таркибидаги турли бошқарувлар ой сайин — гоҳ «давлат комитати», гоҳ «давлат-кооперация қўмитаси», гоҳ «вазирлик» бўлаётганини «демосдан» ҳеч ким сўраётгани йўқ. Худди шунингдек унинг депутатидан ҳам! «Депутатус» лотинча вакил дегани — қонун чиқарадиган органларга халқ томонидан сайланадиган вакил. Шундай. «Демократик тарзда танлаб олинган»да демос қаерда қолади? Беш ой давомида мадҳиялар конкурсига ёпиқ имзолар билан олтмишдан ортиқ шеър келган бўлса, нега унинг фақат иккитасигина халққа эълон қилинаяпти? Фан, халқ таълими ва маданий меросни асраш қўмитаси ва Миллатлараро муносабатлар, тил ва маданият қўмитасидаги халқ вакиллари, ўзларини уларни сайлаган халқдан юқори деб ўйлайдиларми? Янглишадилар. Хусусан, мен ўз депутатимга ишонмайман. Мендақалар жумҳуриятда етарли. Биз эса халқмиз, ҳеч бўлмаганда шу халқнинг каттагина ўқимишли қисмимиз. Ўз давлатимиз мадҳиясини ўзимиз танлаймиз. Бизга конкурсга келган барча шеърларни кўрсатинг.

Ҳурматли муҳаррир! Сиздан илтимос: рўзноманинг бир сонини ана шунга бағишланг — «Халқ сўзи» номини оқланг.

Кези келганда шуни ҳам айтиб ўтай: барча маданиятли мамлакатларда ҳатто халқ томонидан тўппа-тўғри сайланган президент ҳам бутун халқ номидан гапирмайди. Агар жуда гапиргиси келиб қолса, сўзини «Мени сайлаган халқ номидан гапираман...» деб бошлайди. Рўзномангизга «Халқ сўзи» деб ном бераётганингизда рухсатни Сиз қайси халқдан сўрадингиз? «Сизни сайлаган халқ»даними ёки олтмишга яқин мадҳияни кесиб қолиб, иккитасини эълон қилаётган «халқ»даними? Ўша иккала қўмита аъзоларининг ҳаммасидан сўранг-чи улар барча мадҳияларни бирма-бир ўқиб чиққанмиканлар? Улар ўзларининг «Халқ сўзи» рўзномалари борлигини ва у орқали халқ билан муомала қилиш кераклигини унутишмаганмикан?

Эълон қилинган мадҳия ҳақиқатан ҳам бошқаларидан яхшидир. Унда ҳолимизга вой! Нега деганда иккалови ҳам ҳозирги мавжуд гимн музикасига мослаб ёзилган. Бизнинг авлод шу куй чалиниши биланоқ болаликда зўрлаб ёдлатилган ашулани бошлаймиз:

Ассалом, рус халқи, буюк оғамиз
Ассалом, доҳиймиз Сталин жонажон...

Ўша гимн текстини мадҳия сўзини Темур Фаттоҳ ёзган эди. Музика — Мутал Бурҳоновники. Гимн 1947 йилда тасдиқ қилиниб, 31 йил шу ҳолда куйланди. 1978 йилга келиб у қайтадан таҳрир қилинганда музикаси қолди. Демак... биз 43 йилдан бери эрта саҳар кўз очибоқ буюк оғамизга ассалом айтамиз. Агар эълон қилинган мадҳиялардан бирини яна ўша «халқ» танласа, йигирма биринчи асрда ҳам буюк оғамизга ассалом билан уйғониш кафолати сақланади. Қандай яхши! Биз бунга ўргатилганмиз...

Биздан кейинги авлод-чи? Улар мустақилликка баёнот эълон қилдилар. Балки шунга яраша мадҳия ҳам яратмоқчидирлар — авомнинг ўндан тўққизи шеърни ёқтирмайди: «Ахир, қофияни еб бўлмас, брат». Шундай бўлса-да, ҳатто қассоблар ҳам суйиб, такрор-такрор айтадиган шеърлар бор. Уларнинг орасида Ватанимиз шаънига айтилган қасидалар ҳам мавжуд. Булар Эркин Воҳидовнинг «Ўзбегим» ва Абдулла Ориповнинг «Ўзбекистон, Ватаним менинг» шеърлари. Хўш, бу қасидалар нега давлат мадҳиясига асос бўла олмайди? Айниқса, «Ўзбегим». Ҳеч бўлмаганда унинг икки сатрини ёд билмайдиган ўзбек борми?

Тўғри, қасида узун, аммо узунни қисқа қилса бўлади. Боз устига халқ депутати Эркин Воҳидовдан шу шеърни мадҳиябоп қилиб беришини сўраш мумкин-ку! Майли. Замонабоп яна икки-уч байт яратиб берсинлар. «Ўзбегим»ни мадҳия қилиб куйлаймиз.

Жаҳон тарихида бундай мисоллар кўп. Халқ руҳига кириб кетган шеърга мусиқа басталаб, гимн ёки машҳур музикага шеър ёзиб, мадҳия яратиб куйлаётган давлатлар бир нечта. Уни куйлаётганда ширин бир нарса бўғзимизда турсин — у гоҳ йиғлатсин, гоҳ шодлатсин. Ҳар ҳолда ўз давлатимиз шаънига яратган мадҳиямизга ўзимиз бефарқ бўлиб қолмайлик.

А. АЛОВИДДИНОВ,
кимё фанлари доктори,
ТошПИ профессори.

Жамоат бирлашмалари тўғрисидаги қонуни амалда

Жамоат бирлашмалари тўғрисидаги СССРнинг янги қонунига мувофиқ жамоат ташкилотларининг уставларини рўйхатга олиш ва уставда белгиланган тартиб ва қоидаларга амал қилинишини устидан назорат ўрнатиш вазифаси тегишли Адлия вазирлиги ва унинг жойлардаги маҳаллий органларига юклатилган.

Шу муносабат билан Ўзбекистон ССР Адлия вазирлигига ва унинг жойлардаги бошқармаларига кўплаб фуқаролар қайси бирлашмалар устави рўйхатга олинади, қачон, қаерда, қандай тартибда деган саволлар билан мурожаат қилмоқдалар.

Аввало шуни таъкидлаш зарурки, амалга кирган янги қонунга асосан жамоат бирлашмалари фуқароларнинг ихтиёрий равишда ўзларининг сиёсий, иқтисодий, ижтимоий, маданий ҳуқуқ ва эркинликларини рўёбга чиқариш, ҳимоя қилиш ва уларни амалга ошириш мақсадида уюшган бирлашмаларидир. Улар қаторига сиёсий партиялар, касаба уюшмалари, хотин-қизлар, ветеранлар, ногиронлар, ёшлар ва ўсмирлар бирлашмалари, илмий-техникавий, маданий-оқартув, спорт-жисмоний тарбия ва соғлиқни сақлаш бўйича бирлашмалар, ижодий уюшмалар, фондлар, марказлар, ҳамюртлар ташкилотлари ва бошқа уюшмалар киради.

Қонунга мувофиқ турли ширкатлар (кооперативлар), асосий фаолияти фойда олиш билан боғлиқ бўлган ташкилотлар ҳамда диний ташкилотлар Адлия вазирлиги ва унинг жойлардаги бирлашмалари томонидан устави рўйхатга олинадиган бирлашмалар қаторига кирмайди.

Янги қонунга асосан Иттифоқ миқёсида ёки кўпчилик республикалар миқёсида фаолият кўрсатувчи жамоат бирлашмалари устави, халқаро бирлашмаларнинг уставлари СССР Адлия вазирлиги томонидан рўйхатга олинади.

Республикамиз миқёсида фаолият кўрсатувчи жамоат бирлашмалари, икки ва ундан ортиқ республика миқёсида фаолият кўрсатувчи, лекин раҳбарияти Ўзбекистон ҳудудида жойлашган жамоат бирлашмалари уставлари Ўзбекистон Адлия вазирлиги томонидан рўйхатга олинади. Раҳбарияти республикамиз ҳудудида жойлашган халқаро жамоат ташкилотларининг устави ҳам республика Адлия вазирлиги томонидан рўйхатга олинади.

Фаолият доираси бир вилоятни, район, шаҳарни, қишлоқни ёки икки ва ундан ортиқ район, шаҳар, посёлка, қишлоқни ўз ичига оладиган жамоат ташкилотларининг уставлари халқ депутатлари тегишли вилоят, Тошкент шаҳар кенгаши ижроия комитетларининг адлия бошқармалари томонидан рўйхатга олинади.

Ҳозирги кунда жамоат ташкилотларининг уставларини рўйхатга олиш тартиблари, уставга риоя этилишини назорат қилиш қоидалари ишлаб чиқилмоқда. Яқин кунларда бу тартиб ва қоидалар Ўзбекистон ССР Вазирлар маҳкамаси томонидан маъқулланади ва матбуотда эълон қилинади.

Амалдаги янги қонунга мувофиқ жамоат бирлашмаси уставини тасдиқлаган ташкилий йиғилиш (съезд, конференция)дан кейин бир ой ичида нотариал тартибда расмийлаштирилган уставининг, йиғилиш қарорининг нусхалардан иккита, қонунда кўрсатилган бошқа ҳужжатлар билан бирга Адлия вазирлигига ёки унинг тегишли маҳаллий бошқармасига ўз уставини рўйхатга олишини сўраган аризаси билан бирга топширилиши шарт.

Адлия вазирлиги ва унинг жойлардаги бошқармалари аризани ва унга илова қилинган ҳужжатларни икки ой давомида чуқур ўрганиб чиқади ва уставни рўйхатга олиш ёки олмаслик ҳақида қарор қабул қилади ва бу ҳақда ариза берувчиларга хабар етказади.

Агар жамоат бирлашмасининг устави рўйхатга олинган бўлса, устав рўйхатга олинганлиги тўғрисида белгиланган шаклда гувоҳнома берилади. Рўйхатга олинган уставга кейинчалик ўзгартиришлар ёки қўшимчалар киритилган бўлса, улар ҳам уставни рўйхатга олиш тартибида рўйхатдан ўтказилиши зарур.

Жамоат бирлашмаси уставини рўйхатга олиш учун олинадиган ҳақнинг миқдори Ўзбекистон ССР Вазирлар маҳкамаси томонидан белгиланади.

Жамоат бирлашмалари уставини рўйхатга олинмасин деган қарор қабул қилинса, бу қарор устидан жамоат ташкилоти республика Олий судига шикоят қилишга ҳақли.

Жамоат бирлашмалари ўз уставларида кўрсатилган тартибда амалдаги қонунларга риоя қилган ҳолда хўжалик ва ишлаб чиқариш фаолияти билан шуғулланишлари мумкин. Ушбу фаолият натижасида олинадиган фойда бирлашманинг уставида кўрсатилган тадбирларга харажат қилинади, холос. Фойдани бирлашма аъзолари ўртасида тақсимлаш мумкин эмас.

Жамоат бирлашмалари ўз мулкига эга бўладилар. Уларнинг тасарруфида бинолар, уй-жой фонди, жиҳозлар, асбоб-ускуналар, маданий-оқартув ва соғлиқни сақлашга мўлжалланган пул маблағи, акциялар, бошқа қимматбаҳо ҳужжатлар ҳамда жиҳозлар бўлиши мумкин.

Жамоат бирлашмалари ихтиёрида бўлган пул маблағларининг тўпланиши ва унинг сарфланиши устидан молия идоралари назорат олиб боради.

Жамоат ташкилоти ўз уставига риоя этишини, вазифаси ва фаолияти уставга амал қилган ҳолда олиб борилаётганлигини шу бирлашма уставини рўйхатга олган Адлия министрлиги ёки областлар ҳамда Тошкент шаҳри адлия бошқармалари назорат қилиб боради.

Назорат давомида камчиликлар топилса ёки жамоат бирлашмаси уставга риоя этмаётганлиги, унда кўрсатилмаган фаолият билан шуғулланаётганлиги аниқланса, ёки ўз фаолияти билан амалдаги қонунларга зид иш олиб бораётган бўлса, бу жамоат бирлашмаси ёзма тарзда огоҳлантирилади. Агар бу хил камчиликлар, ҳуқуқбузарликлар такрорланса, бундай бирлашмани тарқатиб юбориш ҳақидаги масалани кўриш учун судга мурожаат қилинади.

Жамоат бирлашмалари уставларини рўйхатга олиш ва улар фаолияти билан боғлиқ бўлган масалалар кўп, уларни келгуси суҳбатларимизда ёритиб ўтамиз.

М. ТЕШАВОЕВ,
Ўзбекистон ССР Адлия вазирининг ўринбосари.

Савдо хизмати: бозор иқтисодиёти бўсағасида

ТОҚҚА ЧИҚМАСАНГ ДЎЛАНА ҚАЙДА?

Мамлакатнинг, жумладан жумҳуриятимизнинг жамики жабҳаси бошқариладиган бозор иқтисодиётига ўтиш бўсағасида турибди, баъзи соҳаларда илк қадам қўйилмоқда. Ана шундай вазиятда безовталик, ғайритабиий ҳаракатлар, турли миш-мишлар тобора кучайиб бормоқда. Бу ҳол турмуш маромига қаттиқ таъсир этаётир. Агар узунқулоқ гапларга ишониладиган бўлса, эртанги кунимиз нурсиз ва умидсиз бўлиб кўринаяптики, уни тасаввур қилишнинг ўзи қўрқинчли. Хўш, аҳолига савдо хизмати кўрсатишнинг ҳоли нима кечади? Биз Андижон вилоят матлубот жамиятлари уюшмаси бошқаруви раиси **Анвар ЭРГАШЕВ**га шу хусусда бир неча саволлар билан мурожаат этдик.

— Анвар Эргашевич, маълумингизки, мамлакатимизда бозор иқтисодиётига ўтиш ҳаракати аллақачон бошланиб кетган. Ҳар қанақа босқичга қадам қўйишдан аввал унга пухта замин яратилиши шарт. Бусиз муроднинг ушалиши қийин. Соҳада кўрилаётган ҳозирликлардан қаноат ҳосил қилса бўладими!

— Саволингизга дабдурустдан «ҳа» ёки «йўқ» деб жавоб беришим мумкин. Чунки ният, режа, дастур бошқаю уни амалиётга татбиқ этиш жараёни бошқа. Бу билан назария ва амалиёт бир-бирини инкор этувчи ҳодиса, демоқчи эмасман. Айтмоқчиманки, ҳар қандай илғор, мукаммал назария оммага тўғри ва тўлиқ етказилса, хайрихоҳлик уйғотилса, уни рўёбга чиқаришга эса аҳолининг жамики қатламлари сафарбар этилсагина у ҳаётда яшаш ҳуқуқига эга бўлади. Акс ҳолда машаққатлар туғдирувчи манбага айланади.

Очиқ айтишим мумкин: ҳозирга қадар меҳнаткашларнинг барча бўғинлари бошқариладиган бозор иқтисодиёти ҳақида чуқур тушунча ва тасаввурга эга эмас. Қабул қилинаётган қонун ва қарорлар шу қадар олимона, шу қадар мураккаб тилда ёзилаяптики, уни ишчи ёки деҳқон дарҳол ҳазм қилолмайди. Уларнинг ифода усули илмий доиралargагина мўлжалланаётир.

Тушунтириш учун албатта воситачи, ташвиқотчи керак. Бу ҳол сизга қандай туюлишини билмадим-у аммо менда ғалати таассурот қолдираяпти. Қизиқ, бир мамлакатнинг ҳукумати, олий идораси қонун ёки қарор эълон қилса-ю уни оддий халқ ўқиб тушунмаса?! Бунинг учун олимларнинг, мутахассисларнинг, тарғибот-ташвиқотчиларнинг узундан-узоқ суҳбатлари зарур бўлса...

Мақсадга ўтсак, бозор иқтисодиётига тайёргарлик кўраяпмиз, албатта. Матлуботчиларимиз вилоятда яшовчи бир миллион тўрт юз минг аҳолига савдо хизмати кўрсатишаётир. 1995 йилгача мўлжалланган дастур қабул қилганмиз. Шунга кўра меҳнаткашларнинг кенг истеъмол молларига эҳтиёжини мумкин қадар тўлароқ қондириш бирламчи вазифамиз ҳисобланади. Иккинчидан, аҳолининг бекор қисмини ишга жойлаштириш кўзда тутилган.

Сўнгги йилларда ана шу эзгу ният йўлида 31 та корхона барпо этилди. Ҳозир уларда 1.400 нафар ишчи банд. Яна халқ истеъмоли моллари ишлаб чиқарадиган 15 та корхона қурилмоқда. Бу тадбир туфайли 400 киши иш билан таъминланади.

Қисқа муддат мобайнида 15 та консерва цехи ишга туширилди. 10 та новвойхона газга мослаштирилди. Вилоят районларининг ҳаммасида болалар ва аёллар учун зарур бўлган моллар ишлаб чиқариш йўлга қўйилди. 4 та асал қадоқлаш, шунингдек ёғочсозлик, телпак тикиш, қандолатчилик, музқаймоқ тайёрланадиган цехлар, темир-бетон буюмлари заводи бирмунча кенгайтирилди. 1988 йилда 50 миллион сўмлик халқ истеъмоли моллари ишлаб чиқарилган бўлса, бултур ана шу кўрсаткич 90 миллион сўмга етди. Жорий йилда эса 150 миллион сўмлик маҳсулот ишлаб чиқарилади. Унинг 70 фоизи озиқ-овқатдир.

— Кийим-кечак масаласику бир гап бўлар. Бироқ озиқ-овқат тақчиллигини бартараф этиш йўлида қандай чоралар кўрилаяпти! Янги йилда дўкон пештахталари бўшаб қолиши хавфи йўқми! Қишлиқировли кунларда вилоят меҳнаткашларини нималар билан умидвор қила оласиз!

— Бир неча йиллардан бери мустақиллик ҳақида гапирилаяпти-ю ҳозирга қадар вилоятимизда бирорта чет мамлакат билан ўзимиз истаганча савдо ҳамкорлигини ўрната олганимиз йўқ. Мақсад ва режаларимизнинг барчаси «Ўзбекбирлашув»сиз амалга ошмайди. Ваҳоланки, бултурнинг ўзида хорижга 20 миллион сўмлик маҳсулот жўнатдик. Қайтими эса бор-йўғи 10 миллион сўмни ташкил этди. Ярми насиялигича қолди. Бизга юборилган ўша моллар ҳам қишлоқ аҳолиси талабларига жавоб бермайди.

Қиш фаслига мўлжаллаб анча-мунча ноз-неъмат тайёрлаб қўйганмиз. Хусусан, омборларда 12 минг тонна картошка, 10 минг тонна пиёз, 3 минг тонна мева, 2 минг тонна полиз маҳсулотлари сақланаётир. Бундан ташқари шартнома асосида Сибирь ва Олтой ўлкасидан уч миллион дона тухум келтирилиб, савдо шохобчаларига тарқатилди.

16 та бўрдоқичилик фермамиз мавжуд. Ҳар йили 5 минг тонна гўшт етиштирилаяпти. Лекин бу кўрсаткич аҳоли талабига жавоб бермай қолди. Шу боисдан бўрдоқилар сони 5 минг бошга етказилди. Бунинг учун фермалар таъмирланди. Новвослар уч ойдан бошлаб беш ойгача парваришланаяпти. Жорий йилда 12 минг тонна гўшт тайёрлаш мўлжалланмоқда.

Вилоятимизда савдо хизмати кўрсатишда ўта танг ҳолат юзага келганича йўқ. Лекин аҳвол ҳозиргидай давом этаверса, шундай вазият вужудга келиши мумкин. Дўконлар имкони борича ун, шакар, қанд, гуруч билан таъминланмоқда. Соҳадаги камчиликларни тан олган ҳолда яна шуни айтишим керакки, баъзи жойларда рўй бераётган тартибсизликлар ҳам тақчилликни келтириб чиқаришга ёрдамлашмоқда. Тартиб-интизом нафақат иш жойларида, балки одамлар ўртасида ҳам бўлиши зарур. Бусиз сунъий равишдаги тақчиллик кучайса кучаядики, камаймайди.

— Тўғри, таъкидладингиз. Бу борада қишлоқ кенгашларининг фаоллиги сезилмаётир. Улар маҳалла комитетлари кўмагида савдо шохобчаларига аҳоли рўйхатини бериб қўйгач, бир четда томошабин сифатида ўтиришибди. Дўконларга ун, гуруч, қанд, совун, сигарет келаётганига гувоҳман. Шундай бўлса-да, нега кўпчилик норози! Чунки олиб келинаётган озиқ-овқат маҳсулотлари аҳолининг ярмига ҳам етмаяпти. Буни қандай қилиб тартибга солиш мумкин!

— Юқорида айтганимдек, ҳукумат чиқарган қарор нафақат айрим ташкилот ва идораларга, айни паллада бутун меҳнаткаш оммага ҳам тааллуқли. Фикримни исботлаш учун мисолларга мурожаат қилмоқчиман. Тақчиллик бошланган экан, бунинг сабаби маҳсулотларнинг камайиб кетганлигида эмас, балки баъзиларнинг назари очлигида, кўзи тўймайдиган бўлиб қолганлигида. Шундай пайтлар бўлдики, ичимлик дўконларини ичувчилар қолиб, умрида оғзига арақ олмаган, уни ҳаром деб билганлар босиб кетди. Оппоқ рўмол ўраб олган кампирлар навбатда туришганини ўз кўзимиз билан кўрдик. Ҳозир ун, сигарет масаласида ҳам шунақа очкўзлик манзараси ҳукм сурмоқда. Байрам арафасидан бошлаб савдо шохобчаларига сигарет чиқарилмоқда. Қарангки, бу сабилни ҳатто қўлига ушламаганлар ҳам талаб қилишаётир. Мана сизга назари очликнинг оқибати! Шу аҳволда сигарет етказиб бериб бўладими?

Ёки ун савдосини олиб кўрайлик. У дўконга келган заҳотиёқ аҳолига рўйхат билан тарқатилмоқда. Энди баъзи кимсаларнинг ҳийлагарлигини кўринг. Ўғлимга ёки қизимга тўй қиламан деб ижроқўмлар тавсияси орқали ўн қоплаб унни уйига босиб қўйган ҳолда новвойхонадан нон сотиб олиб, дастурхонга тортишаяпти. «Ҳой, бандаи мўмин, сен чекмайсан, мана бу сигаретни анави чекувчига бер. Ҳой мусулмон, ўша олган унингдан нон ёптириб тўй қил»,—дейдиган мард эса топилмаяпти. Бу ҳақда кўпчилик ўз сўзини айтиши керак. Тақчилликни мана шу тарзда, яъни сунъий равишда келтириб чиқариш яхшиликка олиб бормайди. Бунақада ҳукумат қарорининг ижроси ҳам бўлмайди.

— Фикрингизча, бори очиқ-кўнгиллик билан баҳам кўрилса, очиўзлик қилинмаса, тақчиллик барҳам топади, шундайми! Ҳар қандай янгилик ҳам машаққатсиз туғилмайди-ку!

— Албатта. Гарчи мавзуимизга тааллуқли бўлмаса-да, қарияларнинг бир гапи ёдимга тушди. Фарзандлари бирор ножўя фикр айтиб қўйсалар, дарҳол: «Қўй, ундай дема, болам. Яхшигаям, ёмонгаям фаришта омин дейди»,—дея насиҳат қилишади. Бу билан фариштага ишонинглар, демоқчи эмасман. Кузатаяпсизми, миш-мишлар қаердан чиқаяпти? Халқ ўтириб олиб чўпчак тўқиётгани йўқ. Баъзи таниқли кишиларимиз нуфузли минбардан туриб: «Бозор иқтисодиётига ўтсак, бизга қийин бўлади, эртанги кунимиз оғир кечади»,—деб баралла айтишаяпти. Бу Эшмат ёки Тошматнинг каломи эмас. Буни миллионлаб одамлар эшитиб туришибди. Ваҳимага тушиш, миш-миш болалашининг боиси ана шундан. Халқни ҳадеб ваҳимага солаверишнинг ҳожати йўқ. Бозор иқтисодиётига ўтишни ҳаётнинг ўзи талаб қилаётган экан, бугунми, эртами, албатта, шу йўлга ўтилади.

Тирик қўйганни қуруқ қўймабди деганларидек, бошқариладиган бозор иқтисодиётининг замини мустаҳкам бўлса, бу — халқнинг бахти. Агар у ўзини оқлай олмаса, ҳаёт бир четга суриб қўяди-да, ўз ўзанида давом этаверади.

Суҳбатдош:
Абдуҳалил ҚОРАБОЙ ўғли.

Гулистон шаҳридаги «Ўзбекистон комсомоли 50 йиллиги» ишлаб чиқариш бирлашмасининг тажрибали тикувчиси Маҳфират Жабборова ҳамиша шогирдларига ўгит қилади: «Либосни шундай тикингки, уни кийган аёлу эркак бичиқчига раҳмат айтсин!» Опа эса ишда ана шу қоидага риоя этади. Шунинг учун унинг қўлидан чиққан кийим-кечаклар назоратчиларнинг юқори баҳосига сазовор бўлаётир.

Еркин БОТИР олган сурат.

МУШТАРИЙ МИНБАРИ

БЕХОСДАН ОТИЛГАН ЎҚ

Ҳа, биз «Бўлар иш бўлди» дейишга одатланганмиз, эҳтимол, бошқа чорамиз ҳам йўқдир. Тўғри-да, бўлар иш бўлди. Лекин... «Ўзбекистон адабиёти ва санъати» рўзномасининг 1990 йил 17 август сонидаги Беккул Эгамқуловнинг «Оёғимизга болта урмайлик» сарлавҳали мақоласини ўқиб, ҳайратга тушдим. «Собиқ жангчилар (афғонда хизмат қилиб қайтганлар назарда тутилаяпти) мендан хафа бўлишмасин-у лекин олий ўқув юртига киришда уларга берилган ҳар қандай имтиёзни бекор қилиш керак».

«Бекор қилиш керак?» Бу гапга эътибор беринг-а. Афсуски, кўп кишилар шу фикрда.

Тақдирнинг аччиқ қисматига учраб оёқсиз-қўлсиз қолган йигитлар оз дейсизми?.. Фараз қилинг, қўлтиқтаёқда турган йигит сиздан мадад кутаяпти. Унинг афғонда қолган оёғини қайтариб бериш қўлингиздан келадими? Қўлингиздан келса, қайтариб беринг, унга керак эмас ўқишингиз — тоғларга чиқиб қўй боқади. Фақат оёғини қайтариб берсангиз, бас. Хўш, нега жимсиз?!. Ана, қаранг, бир қанчаси кўйлагининг енгини шимига қистириб олибди. Унга ҳам керак эмас ўқиш, ёзишингиз, фақат қўлини қайтариб берсангиз бас — далага чиқиб кетмон чопади. Яна сукут сақлаяпсиз. Нақадар даҳшат-а?

Олий ўқув юртига кираётган ҳар бир талаба «танка»ю, тирговичсиз кираяпти, деб тасаввур ҳам қилайлик. Кириш имтиҳонларини ўз билими билан «3» баҳога топширган собиқ жангчи наҳотки у ёғига «эплаб» кетолмайди? Тўғри, бизнинг жамиятимизга малакали мутахассислар керак, фикрлаш доираси кенг, тақдирнинг ўзи эрта улғайтириб қўйган йигитларимиздан етук мутахассис чиқишига ишонмай, тағин орзую имдодни пулдор амакиларимизнинг фарзандларидан кутамизми?

Эшитишимча, эндиликда олий ўқув юртларига кириш учун ташкилот ва муассасалардан 7—10 минг сўм атрофида пул ўтказиш керак экан. Во дариғ, афғон урушидан олиб қолиш учун пул топиб беролмаган собиқ аскар оиласи, нафақага кўз тиккан ногирон йигит бунча пулни қайдан олсин?.. Ўзи қарздан чиқмайдиган хўжалик ёки ташкилотни бу ишга қандай «кўндирсин!». Ҳатто у ўзининг қонуний ногиронлик нафақасини олиш учун идорама-идора соғ бошини ғурра қилиб юргани етмасмиди? Сиз ўз сўзингиз ила уларнинг дилига озор бериб, эртанги кунига татигулик, ҳатто, афғон ўқларидан омон-эсон олиб қайтган орзу-умидлари, интилишларини бехос мўлжалга олиб қўймадингизмикин... Мен шу нарсадан қўрқдим, жуда чўчидим...

Баҳриддин ҚЎШМОНОВ,
ТошДУ толиби.

НАМАНГАНДАН ЭШИТИНГ

УНУТИЛГАН КАСБЛАР ТИКЛАНМОҚДА

Косонсой маҳаллий саноат корхонасида ёғочдан ясалган пиллакашлик дастгоҳлари, махсус чархлар ўрнатилиб, хонатлас тўқиш йўлга қўйилди, касаначилар сафи кенгайди. Унлаб ҳунармандлар, яъни тегирмончилар ва дурадгорлар, ўймакор-наққошлар, заргар ва попопчилар, мисгар ва кулоллар ота-боболар касбини ўрнига қўймоқдалар.

— Янги йилдан бошлаб дон экиб, уни янчиб, дўконда ўзимиз сотамиз. Пилла етиштириб, тайёр маҳсулотга айлантирамиз, — дейди директор Зокиржон Носиров. — Яқин кунлар ичида яна 200 киши иш билан таъминланади.

ЯНГИЧА ЁНДАШУВ

Ёшларга билимдонлик, сухандонлик, хушфеъллик, одоблилик фазилатлари аввало ота-онадан, сўнг муаллимдан ўтади. Бу қоидага амал қилаётган Чортоқ шаҳар халқ таълими бўлимида ўқитувчи меҳнати ўқувчининг билим даражасига қараб баҳоланади.

Ҳозир мактабларда ишлаётган 71 нафар бошланғич синф муаллими I, II, III тоифали мутахассис даражасида иш ҳақи олмоқда. Бу тадбир айнан бошланғич синфларининг муаллимларига жорий этилгани бежиз эмас: таълим пойдеворини худди ўшалар яратишади. Тоифа даражасини олиш истагини билдирганлар мактаб жамоаси, шаҳар ва вилоят халқ таълими бўлимлари, ўқитувчилар малакасини ошириш институти билимдонларининг назорати остида бўладилар, қайта ўқитиладилар, синов ва имтиҳонлардан ўтказиладилар. Мазкур унвонларининг дастлабки уч тоифаси соҳибларига амалдаги энг юқори иш режимига қўшимча тариқасида 80, 50, 40 сўмдан устама ҳақ бериш жорий этилди.

КИЧИК КОРХОНАЛАР

Аҳолини иш билан банд этиш маҳаллий кенгашлар иш фаолиятининг асосий қирраларидан бири. Наманган район кенгаши ва унинг ижроқўми бу борада аниқ режа билан иш олиб бораяпти. Яқинда Куйбишев қишлоғи ҳудудида хом ғишт ишлаб чиқариш устахонаси қурилди. Кунига 20 минг дона ғишт етказиб берилаяпти. Корхона бошлиғи Иосиф Кимнинг гапига қараганда, истеъмолчиларга 400 мингдан ортиқ ғишт сотилди.

Миришкор қишлоғида уруғлик пахтани қайта ишлаш ва чигит ажратиб олишга ихтисослашган завод қурилмоқда.

ФАХРИЙЛАР МАСЛАҲАТЧИСИ

— Кексаю ёшга беминнат суҳбатдош рўзнома ва жаридa экан, — дейди «Ленинчи йўл» қишлоғидан 1-гуруҳ ногирони Ҳабибулло ота Тошматов. — Бир умр улар билан суҳбатлашиб келаяпман. Энди саҳифаларни бошдан-охири ўғлим Тоҳиржонга ўқитиб, тинглайман. Рўзномалар сафига «Халқ сўзи» қўшилганидан мамнунман. Унинг «бағри» кенг, фикри чуқур, сўзи кескир бўлсин.

Қишлоқ хўжалиги ходимлари Косонсой район касаба уюшмалари кенгаши хўжаликлар ҳисобига уруш ва меҳнат фахрийларидан яна 300 нафарини «Халқ сўзи»га обуна қилди.

Р. ИРИСОВ,
«Халқ сўзи» мухбири.

Оқдарёнинг мавжлари қани?

Ота-боболаримиз азал-азалдан дарё қирғоқларини, сув ҳавзаларини асраб-авайлаганлар, минг йиллардан бери чайқалиб оқаётган оби ҳаёт тубларидаги майда тошлардан териб сумалак пишириладиган қозонга солганлар, дарёнинг яшил қирғоқларига сайлга чиққанлар. Узоқ сафарларга отланаётган йигитлар суюкли ёрлари билан азиз жойларга бориб сувга танга ташлашган. Танга сув тагида кўринса, дил чироғи ёнармиш, агар кўринмаса, бахти қаролик бўлармиш, деган иримлар сув билан боғланган.

Минг йиллардан бери воҳа халқини оби ҳаёт билан таъминлаб, Самарқанду Бухоро тупроғини унумдор қилиб келаётган Зарафшон дарёси туя ўркачидекястаниб ётган Чўпонота этакларида Оқдарё ва Қорадарёга бўлинади. Бу икки дарё Зарафшон воҳасини соф ҳаво ҳамда сув билан тозалаб турувчи манба ҳисобланади.

Икки улкан ирмоқ Каттақўрғонга бориб тағин бирлашади ва бус-бутун Зарафшон бўлиб оқади.

Қўш дарё оралиғидаги Оқдарё ва Иштихон районлари аҳолиси дарёободни макон тутишган. Оқдарё қирғоқларида азалдан яшаб келаётган, қишлоқларини обод этаётган минглаб одамлар ҳар тонг бобо қуёшга Чўпонота сарҳадлари узра рўбарў бўладилар. Пишқириб, тўлиб-тошиб оққан соҳилларда халқ сайиллари ўтказиларди. Пайариққа кираверишдаги кўприк сув сатҳига тегиб турарди. Дарё муҳитимизни, об-ҳавомизни тозаларди, чорвамизга нафи катта эди.

Эсимда: олтмишинчи йилларнинг ўрталарида дарё қирғоқларига туташиб кетган бедапояларда кўпкари бўларди, бола-бақра, хотин-халаж — ҳамма дарё қирғоқларига кўчиб чиқарди. «От—одамнинг йўлдоши» деганларидек, ҳар уч хонадоннинг бирида от бор эди. Ҳар йили пахта режаси тўлганда элга ош берилар, халқни чорлаб кўпкари ўтказилар, улоқ бериларди. Қарию ёш Наврўзи айёмни ҳам дарё қирғоқларида қаршиларди. Чилласи чиқмаган келинчакни, кеча туғилган чақалоқни оналар Наврўзга олиб чиқишар, дарёдай уйғоқ ва мавжли бўлсин, деб миллий саруполар кийдиришарди. Биз, болалар дарё қирғоқларига олисдан термулиб, эртаклардаги сеҳрли манзараларни эслардик. Кўклам чоғларида сув қирғоқдан тошиб, боғ-роғларни пайхон қилган чоғлар ҳам бўлган. Аммо сарҳадда истиқомат қилган халқнинг файзу баракаси ана шу дарёдан эди.

Оқдарёнинг ўнг қирғоғида Жомбой районининг «Коммунизм», «Правда» жамоа хўжаликлари жойлашган. Бу элнинг одамлари дарёобод деган тушунчани чуқур мушоҳада этишади. Чунки уларнинг тақдири бевосита дарё билан боғланган. 21 март куни одамлар топган-тутганларини дарёободга олиб чиқиб, дарвешона қилишарди, элогаси шу куни қишлоқнинг подачисини сайларди. Эҳ-ҳе, дарёободдаги удумларимиз эсда қолди, холос.

Бугун-чи? Пахта яккаҳокимлиги, лоқайдлик ва эътиборсизлигимиз, план кетидан қувишнинг таъсири Зарафшон воҳаси экологияси ва табиий муҳитига ҳам салбий таъсир кўрсатди. Оқдарё қирғоқлари кўп йиллар йўлсозлар учун тош олиш конига айланиб қолганди. Совхозлар шартнома тузибми-тузмайми, дарё қирғоқларидан тош ташийверишган, экскаваторлар дарёнинг истаган жойини қазийверган. Натижада дарё ўзани тартибсиз, пала-партиш ҳолга келиб қолди. Ачинарлиси шуки, одамлар дарё ва унинг қирғоқларига нописандлик билан муносабатда бўлдилар, эгри йўл билан кун кўрувчи айрим нафси ҳакалак ҳайдовчилар дарёдаги тошни бойлик манбаига айлантирдилар, йўлнинг ҳақиқий хўжайинлари — бугун одамлар ишончини йўқотиб бўлган — давлат автомобиль инспекцияси ходимлари кўзларини чирт юмиб, ўзларини гулликка солдилар, чўнтакни ўйлаб, шоферларга индамадилар. Бугун Оқдарё мавжини йўқотди. Қирғоқлари подахона, тезакхона ва ахлатхонага айланиб кетди. Пайариқ районининг «Зарафшон» совхози, Пиримқул Нурмонов номли, «Партия XXII съезди» хўжаликлари билан туташиб кетган қирғоқлар қирғоқни эслатмай қўйди. Ўзан ерлар билан баробарлашиб кетди. Сел келса, тошқин бўлмаслигига ҳеч ким кафолат беролмайди. Қишлоқлар ва хўжалик мулклари сув остида қолиши мумкинлигини биров ўйламаяпти. Жомбой ва Пайариқ районлари табиатни муҳофаза қилиш қўмиталари ва сув хўжалиги бошқармаларининг масъул ходимлари амалий ишга тезроқ ўтсалар маъқул бўларди. Бугун давр, шароит ва халқнинг талаби битта — дарё қирғоқлари асл ҳолига келтирилиши керак!

...Бугун Оқдарё жилоланмай қолди. Ёзда унинг сатҳида қалдирғочлар рақсга тушарди, биз — болалар эса кўприк устига чиқиб дарё манжларида ўйнаган қуёш нурларини томоша қилардик. Қани ўша жилолар? Оқдарёнинг мавжлари қани?

Убайдулла СИРОЖОВ,
журналист.

Ўш фожиаси: минглаб қурбонлар!

БУНГА КИМ ЖАВОБ БЕРАДИ?

Чингиз АЙТМАТОВГА очиқ хат

Ҳурматли Чингиз Тўрақулович!

Ўзбек халқининг Сизга бўлган ҳурмат-эҳтиромини жуда яхши биласиз. Сизнинг деярли барча асарларингиз аввало ўзбек тилида, сўнгра қирғиз тилида нашр этилади. Баъзи асарларингиз турк тилига бевосита ўзбек тилидан ағдарилган (масалан «Қуида»). Ўзбек шоирларининг Сизга бағишланган шеърларини тўпласа, улкан жилдга айланади.

Сиз қирғиз зиёлилари ичида Ўш воқеаларига тўғри баҳо берган ягона кишисиз. Сиз, ёзувчи ва жамоат арбоби сифатида фақат қирғиз халқи, ҳатто туркий улусларгагина эмас, бутун дунё халқларига мансубсиз. Биз, ўзбеклар, Сиз билан фахрланамиз.

Ўш можаросида қурбон бўлганлар сони ТАСС маълумотида кўрсатилганига қараганда бир неча баробар кўп. Бундай хунрезлик Сумгаит, Боку ва Фарғонада ҳам бўлмаган эди.

Мен, ўзбек халқининг бир ёш қаламкаши сифатида ёндирилган аёллар, қариялар, бўйга етмаган қизларнинг зўрланганлиги, одам гўштини нимталаб, унга «Сарт этининг килоси 1 сўм 20 тийин» деб ёзилган лавҳа осилганлиги, уч ойлик гўдак гўштидан газ плитада кабоб (лоф эмас) пиширилганлиги, қозиққа ўтирғизилган эркаклар, эгаларидан айрим кўмилган кўзлар, қулоқлар, минглаб шаҳидлар учун чуқур мусибатдаман.

Бу кунларда ўзбек зиёлилари яна қон тўкилишининг олдини олиш учун Ўзбекистон ҳудудида яшаётган қирғизларни ҳимоя қилишмоқда. Ҳатто ўша даҳшатли кунларда жумҳурият раҳбарлари андижонликларни Ўш вилоятига қўймаслик учун бор куч билан ҳаракат қилдилар. Худди шу пайтнинг ўзида Ўзган ва бошқа шаҳарларда ўзбекларни қирғинбарот қилиш давом этди, Ўш вилояти раҳбарлари жиноятчиларнинг биродаркушлик сафарбарлигини қўллаб турди.

Ўзбек ва қирғиз халқларининг дўстлиги, қондошлиги ҳақида менинг изоҳим шарт бўлмаса керак. «Комсомольская правда» рўзномаси Тўқомбоев қирғиз ёзувининг асосчиси экanлигини рўкач этиб, Сизга ҳужум қилганда, ўзбек халқининг зиёлилари Алишер Навоий, Бобур, Абу Али ибн Сино, Улуғбек, Беруний, Фарғоний, Хоразмий, Нодира, Зебуннисо ва бошқа улуғ салафлар фақат ўзбек халқигагина эмас, бутун туркий халқларга, шу жумладан қирғизларга ҳам мансублигини қатъий эътироф этдилар.

Ўшда бўлган воқеаларда фақат қирғиз халқининг вакиллари айбдор эмас, мустабидлик айбдор. Туркистон жуда усталик билан парчаланиб ташланган. Инқилобга қадар бизнинг ватанимиз ягона бўлиб, Туркистон деб аталган. Деярли бутун сарҳадларда ўзбек, қозоқ, туркман, қирғиз, тожик ва бошқа халқлар ёнма-ён яшашган. Ильич васиятига биноан Туркистонни И. В. Сталин амалиййат (клиник операция) қилиб этни тирноғидан ажратиб, бизни — бир танани пичоқлаб, касиб-кесиб ташлади. Бу жаллодликдан қадимий тупроқда яшаб келаётган барча халқлар ютқаздилар. Большевиклар ўзларининг буюкдавлатчилик (империячи) ҳуружида чор Россияси мустамлакачиларидан ўзиб кетишди. «Бўлиб ташла ва ҳукмронлик қил» — мана уларнинг асл ниятлари. «Коммунистик идеаллар»га раҳмон, бир тилда сўйлашаётган халқлар инқилобдан сўнг биринчи марта бир-бирини таржима қилишга мажбур бўлдилар.

Бу аср фожиаси!

Бу жиноят!

Улуғ озарбайжон шоири Фузулий асарларини биз ҳали-ҳануз асл нусхасида ўқиймиз, замонавий озарбайжон шоирларини эса таржима қиламиз.

Яна яramизга, фожиаларга қайтайин.

Мен Ўш вилоятининг Жаны Жол депарасига чегарадош Наманган вилоятининг Чортоқ туманида туғилганман. Илк шеърим дастлаб қирғизча, сўнгра ўзбек тилида босилган.

Менинг опам қирғиз йигитига турмушга чиққан, укам қирғиз қизига уйланган. Бундай қуда-андачилик ҳақида хоҳлаганча мисол келтириш мумкин....

Сизга яхши маълумки, қирғиз мухтор вилояти иттифоқдош жумҳуриятга айлантирилганида Ўш вилояти Ўзбекистон жумҳурияти таркибидан ажратилиб Қирғизистонга берилган эди. Ўзбеклар ҳеч қачон Ўш вилоятини Ўзбекистонга қайтариш ҳақида оғиз ҳам очмаганлар. Ахир бу халқлар ҳамиша елкадош, қўни-қўшни бўлиб яшаб келганлар. Ҳозир ҳам Ўзбекистон ҳудудида юз мингга яқин қирғиз истиқомат қилади.

Ўш вилоятини ҳар тарафдан ўраб олган Фарғона водийсида эса (Ўш ҳам жуғрофий, ҳам тарихан водийнинг бир қисми) беш миллиондан ортиқ ўзбек яшайди.

Мен жигарларим, опам ва укамнинг оиласида тинчлик бўлишини тилайман. Мен бу қадимий тупроқда ортиқ қон тўкилишини истамайман.

Қон тўкилишининг олдини олиш учун нималар қилиш керак!

Менимча, қатли ом (геноцид) айбдорларининг ҳаммасини топиб қатъий жазолаш керак. Менинг кўз олдимда куйдирилган оналар, ўққа учган ўспиринлар гавдаланадилар. Икки халқ ўртасида ғанимликни ўт олдирмаслик, ўзбек халқи қирғизларнинг душманига айланмаслиги учун бу дунёда ҳақиқат, адолат борлигини кўрсатиб бериш шарт. Бизнинг давримизда ўрта асрлар разиллиги ва ҳайвоний ваҳшийликка жой қолмаслиги зарур.

Жиноятлар тергови билан Қирғизистон ҳудудида яшаётган қирғиз, ўзбек ва руслар шуғулланмасликлари керак. Тергов олиб бориш учун Бирлашган Миллатлар Ташкилотидан, Ўрта Осиё ва Қозоғистон, Озарбайжон, Болтиқбўйи жумҳуриятларидан ҳуқуқшунослар жалб қилинишлари лозим.

Каллакесар безориларни Ўш, Ўзган, Араван, Андижон, Наманган, Фарғона шаҳарлари аҳолиси кўзи олдида очиқ суд қилиш керак. Барча айбдорлар, фожиавий воқеаларда иштирок этган Сиёсий Бюро аъзоси, Қирғизистон КП Марказий Қўмитаси биринчи котиби Масалиевгача жазоланиши зарур.

Мен, Сиз улкан ёзувчи, ватандош сифатида икки оға-ини халқни яраштириш учун холис хизмат қиласиз, деган умиддаман.

Барча транспорт, қурол-яроғ, спиртли ичимликлар, ҳатто автолётларни ўзбекларни қирғинбарот қилиш учун сафарбар этган Ўш вилоят партия қўмитаси биринчи котиби Сидиқовнинг муносиб жазога тортилишини талаб қиламан.

Бу миллий масалаларни мушт ва қамчи ёрдамида ҳал қилмоқчи бўлган айрим кимсаларга аччиқ сабоқ бўлар эди.

Тўра МИРЗО,
Ўзбекистон Ёзувчилари уюшмаси Ўш қўмитаси аъзоси.
(Мақола «Столица» журналидан олинди).

МУАЛЛИФДАН

Бу мактуб ёзилгач, Ўзбекистондаги матбуот саҳифаларида ёритилишига кўзим етмай Москвага учдим.

Мақола Москванинг демократик дарғаси — «СТОЛИЦА»да сентябрь ойида босилгач, ҳам русча, ҳам ўзбекча матнини кўтариб бир неча рўзномаларга учрадим. Аммо кўпгина муҳаррирларнинг юраги дов бермади...

Ҳали Ўш яраси юрагимизда янгилигича турибди. Минглаб жигарларидан айрилган миллатдошларимизнинг эгнидаги мотам либоси ечилгани йўқ. Ҳануз жиноятчиларнинг жазолангани ҳақида деярли бирор хабар эшитмадик.

Ўша мудҳиш кунлар Ўш чегарасида яшаётган миллатдошларимизнинг кўнглини сўраш, қонни қон билан ювиб бўлмаслигини айтиш муродида мен бошқараётган Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси тарғибот маркази йўлланмаси билан бир гуруҳ шоир, ёзувчи ва санъаткорлар Фарғона водийсига йўл олдик.

Бизни Андижон ҳудудига қўйишмади. Наманган вилоятидагина учрашувлар ўтказдик. Лекин у ерда ҳам Янгиқўрғон туманининг ўзбегу қирғиз бирга яшайдиган бир қишлоғида мўлжалланган учрашув ўтказилмади.

XX аср оёқлаётган пайтда ёзувчилар халқлар орасига нифоқ уруғи сепади деб ўйловчи кимсалар қаттиқ янглишадилар. Тарғибот марказимиз орқали ўтган йили мингга яқин учрашувлар ўтказилган бўлса, ҳали бирор гал «анови миллат бизнинг душманимиз» деган гапни ҳеч ким айтган эмас. Аксинча, ёзувчилар табиатан раҳмдил, ҳимоячи бўлишади. Пахта ўзбек халқининг ғурури эмас, шўри деган гапда миллатчилик, ирқчилик йўқ.

Бобомиз Темур озарбайжонлик бир шоирни калтаклатгани учун ўғли Мироншоҳни ҳокимликдан четлатган экан.

«Халқ сўзи» рўзномаси, ўйлайманки, чинакам халқ минбарига айланади. Ҳатто баъзи масалаларда ўз мутасаддиси бўлган парламентга ҳам оппозицияда тура олишига умид қиламан. Чунки нодемократик йўл билан сайланганлар ўз халқи тугул президентнинг дадилроқ таклифини ҳам ҳимоя қилишолмайди.

Сўнгги сўз шеърга:

90-ЙИЛ ЁР-ЁРИ

Фарғона водийсида, жумладан Ўшда ҳам бўйга етган қиз тўйга етмай нобуд бўлса, ёр-ёр айтиб тупроққа қўйиладн.

Ярадор қуш учиб келар,
Ўшдан мунгли қўшиқ келар,
Бўйга етган қизин, она
Эрмас, ерга қўшиб келар.
Ўн саккизга тўлмай кетдинг, ёр-ёр,
Ўсма ўсиб, қўймай кетдинг, ёр-ёр.
Ёр-ёр айтиб, зор-зор йиғлар элу юрт,
Суймай кетдинг, тўймай кетдинг, ёр-ёр.
Ёр-ёр, ўлан, оқ, жон ўлан, ўланчи қиз сенмидинг?
Ватанини тилаб олган тиланчи қиз сенмидинг?
Кўкрагингдан тилинибсан, сен пичоққа тенгмидинг?
Фарғонани фарёд тутсин деб дунёга келмидинг?
Ўш ўриги тоза пишди, ёр-ёр,
Термай туриб тагга тушди, ёр-ёр,
Укасини қучиб юрган, қизгинам,
Гўрга тушди, ерни қучди, ёр-ёр.
Фуқаронинг кўзи қора, кўзидан ҳам ўзи қора,
Бу дунёнинг юзи қора, юзидан ҳам сўзи қора.
Ҳар қадамда ҳайкали бор золимнинг шом, рўзи қора,
Гўдакларга қўл кўтарган элнинг юзи, тузи қора.
Ўш тоғлари чўкиб қолди, ёр-ёр,
Чўққилар қад букиб қолди, ёр-ёр.
Фарғонанинг оғочлари ҳар йил ёз,
Ғунча гулин тўкиб қолди, ёр-ёр.
Фарғонанинг фарёдлари кўпга етар, кўкка етар,
Тилинган юрт, бўлинган юрт, ўтмишини тутиб кетар,
Бобур қурган иморатни итқитарлар, ит йиқитар,
Фарғонадан офтоб кетар, хитоб кетар, шитоб кетар.
Ўшлик синглим, мунча мунгли, ёр-ёр,
Ўшлик синглим, синиқ кўнгли, ёр-ёр.
Эл кўнглини синдирганлар синарлар,
Мунгли туннинг бордир сўнги, ёр-ёр.
Синглим нобуд, кўнглим тобут, ёр-ёр,
Ёшдан равшан кўзимда ўт, ёр-ёр,
Жанозангни кўтармоққа, тикланиб,
Келар бобом—Туркистон юрт, ёр-ёр.

ҚУТЛУҒ БЎЛСИН УЙЛАРИНГИЗ

Халқимизни уй-жой билан таъминлаш дастури асосида бошланган бунёдкорлик ишлари Тошкент шаҳридаги Ўрикзор мавзеи мисолида ҳам намоён бўлмоқда. 1988 йилда меҳнаткашларга 248 гектар ер ажратиб берилган эди. Мана, орадан икки йил ўтиб, Акмал Икромов районининг шу ҳудудида икки минг хўжалик ўз уй-жойига эга бўлди. Ҳукуматнинг аҳолини қурилиш ашёлари билан таъминлаш борасидаги ёрдами туфайли ишлар жадаллашди. Бу ердаги қурилиш дўконида мусулмонча эшик, шарқ услубидаги деразалар, ҳатто дарвозалар ҳам сотилди. Бешта кичик ҳудудга бўлинган Ўрикзорда эндиликда озиқ-овқат ва саноат моллари дўкони, ошхона, поликлиника эл хизматида. Автобус ва маршрут бўйича такси қатновининг йўлга қўйилиши одамларнинг узоғини яқин қилди. 1.200 ўринли янги мактаб тушнрилди. Шуни алоҳида таъкидлаш жоизки, аҳоли талаби билан Ўрикзорда «Мадина» жоме масжиди жадал қурилаяпти. Сандкарим Қори бошчилик қилаётган бу қурилишда ҳашарчилар ҳам кўп. Масжид имом хатиби Абдураҳмон Рамазон ўғли эллик нафар ёшларга араб алифбоси, эски ўзбек ёзувини ўргатмоқда.

Бу ерда ҳовли, бешик тўйлари бир-бирига уланмоқда. Ўрикзорда қурилаётган 140 ўринли боғчада яқин кунларда кенжатойларнинг шодон кулгулари янграйди. Мавзеда ҳали ҳамма йўллар асфальт қилингани йўқ. Майли, вақти келиб кўчалар кафтдек текис бўлади. Эндиликда Ўрикзордаги минглаб оилаларнинг ўз ҳовли жойлари, янги маконлари бор. Одамлар аввалги яшаш шароитларини эслаб, ҳозир кўп қулайликларга эга бўлганликларини мамнуният билан сўзламоқда.

Сиз кўриб турган лавҳалар Ўрикзордаги янгиликлардан ҳикоя қилади.

Маъмур НАЗАР.
Муаллиф суратлари.
(Муаллиф қалам ҳақини «Мадина» жоме масжиди қурилиши ҳисобига ўтказади).

Муштарий мулоҳаза юритади

ЧЎМИЧ ҚУРУҚ ЧИҚМАСИН

Маълумки, қишлоқ хўжалигида ишларнинг 60—70 фоизи техника зиммасига юкланган. Унинг деҳқон оғирини енгил, узоғини яқин қилишдаги хизмати беқиёс. Лекин сарфланаётган харажатлар даромадларни ўпириб кетишини ҳисобга оладиган бўлсак, техникадан фойдаланиш хусусида деҳқон дўппини ерга қўйиб ўйлаб кўриши зарур. Чунки етиштирилган маҳсулотга кетган харажатлар таннархнинг қимматлашиб, даромад чўғининг пасайишига олиб келаяпти. Оқибатда йил якунидаги тақсимотда чўмич қозондан қуруқ чиқаверади.

Яқинда 423-Чувалачи сайлов округида ўрни бўшаб қолган Ўзбекистон ССР халқ депутатлигига номзоди кўрсатилган «Пахтакор» жамоа хўжалигининг раиси Абдуқаҳҳор Абдусаматов билан сайловчиларнинг учрашуви бўлиб ўтди. Унда номзод: «Колхозчиларнинг ойлик маоши 170 сўмга тўғри келди», — деганида пастда ўтирганлардан биттаси: «Ўртоқ раис, агар шу 170 сўмни оилада истиқомат қиладиган 5 жонга тақсим қилсак, 34 сўмдан тушади-ку», — деди. Луқма ҳақли эди.

Қуруқ аравани олиб қочишга доир яна бир шундай мисол. Хонадонларда ипак қурти тутилганда бир қутининг ташвиши оилада неча киши бўлса, ҳаммасига етиб ортади. Камида 5—6 киши шу иш билан банд бўлади. Агар ўртача 80 килограмм пилла ҳосили етиштирилса, ҳар килограммига 6 сўмдан 480 сўм ҳақ олинади. Бу ҳақ қоидага биноан бир кишига ёзилади. Раҳбарлар эса: «Фалончи бир ой қурт боқиб 480 сўм ишлади», — дея ҳамма ёққа жар солишади. Аслида шу 480 сўмни оиладаги беш ёки олти кишига тақсим қилганимизда тирикчиликнинг бошқа томонини қўя турайлик-у дурустроқ еб-ичишга аранг етади.

Демак, даромадга қараб буромад деганларидек, деҳқоннинг бири икки бўлиши, сувга ташлаб қўйилган қозонни ўз жойига қўндириш имкониятининг бир учи унинг ўзига ҳам боғлиқ. Бунинг учун олинаётган фойда чўғининг емирилишини камайтириш йўлларини излаб топишимиз лозим. Масалан, 50-йилларда ариқ-зовурларни тозалаш эркаклар зиммасидаги иш бўлиб, чиқазилган қум ва лойқа ағдарма араваларда далаларга ташилар эди.

Демоқчиманки, эндиликда катта-кичик ариқларни механизмлар ёрдамида тозалашга, гўнг чиқариш учун уловидан тушови қиммат кажавали тракторлардан фойдаланишга одатландик. Далаларга тоннаси 80-90 сўм турадиган заҳри қотил-минерал ўғитларни сепамиз. Бу харажатлар даромад ҳисобига ёпилади. Сўнг иш ҳақининг пастлиги, тирикчилик ўтказиш қийин бўлаётганлигидан нолиймиз. Шундай экан, даромадни кўпайтиришнинг йўлларидан бири сарф-харажатларни камайтиришдир. Ўзбек араваларини қайта тиклаш, от-уловларни кўпайтириш лозим. Бу билан техникадан воз кечиш керак демоқчи эмасман. Унинг ўрни ва заруратлари ҳисоб-китобли бўлса, керак-нокерак ишлатишларга барҳам берилиб, ёнилғи, эҳтиёт қисмлар, амортизация учун сарфланаётган тўловлар камайтирилиши ҳисобига, ҳам совурилаётган маблағларнинг бир қисмини тежаш мумкин.

Қишлоқлар ҳамиша «тўқчилигу тўкинчиликнинг манбаи ва тимсоли бўлиб келган. Кейинги 30—40 йил мобайнидаги ичи пўла бўлиб чиққан раҳбарлик сиёсати туфайли қишлоқнинг шаҳарга қарамлиги кучайди. Шаҳардан ортсагина қишлоққа бериладиган бўлди. Рўзғорга зарур ёғ, ун дўконга келдимикан, деб кўзимиз тўрт. Кети узилиб қолган кезлари нон, ёғ излаб район марказига қатнаб овораю сарсонмиз. Бу бир кунлик манзара эмас. Юқорида айтганимиздек, шу ўтган давр мобайнида қишлоқ ҳаётидаги кундалик турмуш ташвишга айланиб қолган эди. Бозор сиёсати туфайли қишлоқ кишиларининг бу кунлари ҳам қолвага ўхшаб қолди.

Аҳолининг ун, ёғ маҳсулотларига бўлган мутелигини енгиллаштиришнинг бирдан-бир йўли қишлоқларда илгари ишлаб турган тегирмон ва мойжувозларни қайта тиклашдир. Урушдан кейинги йилларда районимизнинг ҳар бир қишлоғида тегирмон бўлиб, одамлар дон-дунларини ҳеч қандай муаммосиз янчиб олишарди. Шунга яраша жамоа хўжаликларида ва томорқаларда ҳам ғалла етиштирилар эди. Ортиқча ғалла бозорга олиб чиқиб сотиларди. Ҳозирги вақтда 110 мингдан ортиқ аҳолиси бўлган районимизнинг фақат «Пахтакор» ва «Большевик» жамоа хўжаликларида тегирмон бор, холос.

Қайта қуриш шарофати туфайли одамлар ерли-сувли бўлишди. Бунинг устига пахта яккаҳокимлигига барҳам берилиб, суғориладиган ерлар озиқ-овқат экинлари учун бўшатилмоқда. Бу ғалла майдонларини кенгайтириш имкониятини яратмоқда. Тегирмонларни қайта тиклаш эса тўқчилик ва маъмурчилик учун ташланган қадам бўлар эди.

Шунингдек, аҳолининг турмуш эҳтиёжини қондиришда мойжувозларнинг аҳамияти чексиз. Бу борада Тожикистондаги биродарларимизнинг тадбиркорлигидан ибрат олсак арзийди. Йўлимиз тушиб икки-уч оқсоқол билан Исфара шаҳрига бориб қолдик. Шарқираб оқаётган сойнинг ҳар 100—150 метр жойида ишлаб турган мойжувозларни кўрдик. Қизиқиб уларнинг бирига кирдик. Чой устида жувозкаш қуйидагиларни гапириб берди: мойжувоз жамоа хўжалигига қарашли бўлиб, мой хўжалик аъзоларининг эҳтиёжи учун ишлатилар экан. Қишлоқдаги тўй палови жувоз мойига дамланишини жамоа хўжалиги бошқаруви ўз зиммасига олишлигини айтди. Жувозхонанинг бир томонига зиғир, қовун уруғлари тахлаб қўйилган.

Ҳақиқатан ҳам ибратли тадбиркорлик. Ана шундай мойжувозларни кўпайтириш учун ҳамма жойда имконият мавжуд. Зиғир, кунгабоқар экишни кенгайтириш, режада белгиланганидан ортиқ топширилган пахта чигитини хўжаликларга қайтариш орқали мойжувозлар учун хом ашё муаммоларини ҳал қилиш мумкин.

Аллақачон унут бўлиб кетган саъй-ҳаракатларга қайтиш тарғиб қилинаётганлиги балки ноқулай туюлиши мумкин. Бироқ социализм қуриш йўлида халқнинг эҳтиёжига бинойидек яраб турган ана шу усуллар босиб, топталиб, йўқ қилиниши билан ҳеч нарсага эриша олмадик-ку. Баландпарвоз шиорлар, қарсакбозликлар билан халқнинг устини бут, қорнини тўқ тутиш мумкин эмаслигини ҳаёт исботлади. Ҳозир қандай қилиб бўлмасин, чўмичнинг қозондан қуруқ чиқмаслигини ўйлаб иш юритмоқ лозим.

Жўрабой БОЛТАБОЙ ўғли,
Боғдод район халқ таълими уруш ва меҳнат фахрийлари кенгашининг раиси.

МУАЗЗАМ ҲАЙКАЛ

САМАРҚАНДДА Шарқнинг буюк шоири ва мутафаккири Алишер Навоий юбилейига қизғин ҳозирлик кўрилмоқда. 9 февралда давлат университетида алломанинг тўйига бағишланган катта илмий анжуман ўтказилади. Яқинда олимлар илмий рисолалар тўпламини чоп этдилар.

Кўҳна Самарқанд мусаввирлари ва ҳайкалтарошлари муносиб совға ҳозирладилар. Улуғ шоирнинг муаззам ҳайкали яратилди. У университет хиёбонига ўрнатилади. Регистон меъморчилик мажмуасига кирувчи Улуғбек мадрасасида Навоий музейини очишга тайёргарлик кўрилмоқда.

Ғафур Ғулом номидаги нашриёт бўлими Навоийнинг «Тарихи анбиё ва ҳукамо» асарини, шоир тақвимини босиб чиқарди. Самарқанд чиннисозлик заводида, «Усто» бирлашмасида ажойиб идишлар, эсдалик совғалари тайёрланди.

Ҳабиб ТЕМИР,
«Халқ сўзи» мухбири.

РАИС ХОТИРАСИ

Халқ суйган кишиларини орамиздан кетганидан кейин ҳам ёдидан чиқармайди.

ТОШКЕНТ районидаги Собир Раҳимов номли жамоа хўжалиги ҳудудида жойлашган 14-ўрта мактаб биноси олдига ёдгорлик ўрнатилиб, мазкур мактабга номи берилган Мақсудали Маъмуровнинг хотираси шу йўсинда абадийлаштирилди. М. Маъмуров 40 йил жамоа хўжалигига раислик қилиб, ҳамқишлоқлари орасида «Ота» деган номга муяссар бўлганди. Вафот этганига 18 йил бўлса ҳамки, унинг хотираси эъзозда.

Турғун ЖЎРАЕВ.

Кўҳна шаҳар

ХАРОБАЛАР ОСТИДАГИ ХАЗИНА

— Қадимий қалъа харобалари ва обидалари остида бунақа тарихий мўъжиза борлигини хаёлга ҳам келтирмаганмиз, — ҳаяжон билан сўзлади Ўзбекистон Фанлар академияси Қорақалпоғистон бўлими катта илмий ходими, тарих фанлари номзоди Мирзамурод Мамбетуллаев. — Аслида кўҳна деворлар тагида қандай тарихий ашёлар борлигини аниқлаш мақсадида бундан олти йил муқаддам қазиш ишларини бошлаган эдик. Хоҳ ишонинг, хоҳ ишонманг, шаҳар остидан кўркамлиги ва катталиги жиҳатидан ҳозирги Хивани доғда қолдирувчи яна бир шаҳарни топдик. Дастлаб шаҳар ёшини тахминан 800—900 йил дейишган эди. Бироқ қазиш чоғида чиққан бино қолдиқлари, ғишт, жанг қуроллари, уй жиҳозлари ва уларнинг синиқлари шаҳар ёши камида 2.400 йил эканидан далолат беради.

Янгилик иттифоқимиз ва жумҳуриятимиз тарихчи олимлари, Хоразм жамоатчилиги ўртасида катта қизиқиш уйғотди. Таниқли олимлар шу муносабат билан Хивада бўлишди. Уларнинг фикрича, дастлабки қазиш ишларини узоғи билан ярим йилда тугатиш мўлжаллангани. Лекин ажратилган арзимас маблағ қалъа тарихини чуқур ўрганишга имкон бермади. Бу янгилик эмас: пул маблағлари етишмаслиги азалдан мусулмон шарқи кўрки ҳисобланган Хоразм ва унинг обидаларга бой Хива шаҳри тарихини кенг миқёсда ўрганишга жиддий тўсиқ бўлиб келган. Дастлабки қазиш чоғида аниқланган ноёб топилмалар тадқиқот ишларини бутун чоралар билан кучайтиришни тақозо этади. Хива музейининг жонкуяр тадқиқотчиси Шоҳназар Матрасулов моддий ёрдам сўраб, вилоят ва жумҳуриятдаги кўп идораларга борди. Бугунги кунда Хива тарихини ўрганиш бобидаги барча хайрли ишларни бу «Ўжар» тадқиқотчи номи билан боғлашмоқда.

— Хива шаҳри 2.400 ёшда эканлигига жамоатчиликни қандай ишонтирасиз? — сўраймиз М. Мамбетуллаевдан.

— Мана, қаранг: ушбу ғиштнинг қалинлиги 8, эни 40, бўйи 60 сантиметр. Бу шакл ва кенгликдаги ғиштлар Ўрта Осиё ва мусулмон минтақасида эрамиздан аввалги IV—III асрларда пиширилганлиги дунё олимлари, мутахассисларга аввалдан маълум. Топилган иш ва жанг қуроллари, анжомлар ёшини ҳам ана шу ўзига хос «қолип»га солиб аниқлаймиз. Мозийда ҳар бир даврнинг ўз бинокорлик услуби, уй-рўзғор буюмлари, жанг ва иш қуроллари бўлган. Вақт ўта бориши билан улар такомиллашиб, шаклини ўзгартирган. Кишилик тарихининг қайси босқичида одамлар қандай асбоб-ускуна ва буюмлардан фойдаланганини яхши билган тарихчи учун буюмнинг ёшини аниқлаш мушкул эмас.

Хўш, ўтмишда Хиванинг ижтимоий, иқтисодий ва сиёсий мавқеи қандай бўлган? Топилган ашёлар ўрнида бутун бошли шаҳар эмас, балки бор-йўғи битта ёки бир нечта қўрғон бўлгандир?

М. Мамбетуллаев бу хил шубҳаларга жавобан шаҳар мақомини олишнинг камида 5—6 та шарти борлигини баён этади. Улар ушбулар: биринчидан, ҳар бир шаҳарнинг ўз бозори бўлмоғи керак, иккинчидан, карвонсаройсиз маконни шаҳар ҳисоблашмаган; учинчидан, ҳар бир йирик шаҳарнинг ўз зарбхонаси бўлган; тўртинчидан, у деворлар билан ўраб олинмоғи лозим. Деворлар баланд, қалин ва мустаҳкамлиги унинг йирик ҳамда гавжум бўлганлигидан далолат беради. Қолаверса, шаҳар ҳудуди катта-кичиклиги ҳам унинг мавқеини кўрсатади. Бундан ташқари ўтмишда ҳар бир катта шаҳар теварагида деҳқончилик минтақаси, суғориш иншоотлари бўлган.

— Биз олти йиллик археологик тадқиқотлар натижасида шаҳар карвонсаройининг мустаҳкам қалъа қолдиқларини, кўпдан-кўп салобатли биноларнинг тупроқ остидаги қисмини ғишт ва оҳак пиширилган хумбузлар, мисгарлик устахоналари, зарбхона ва аслаҳахоналарни излаб топдик. Шаҳарни қоқ иккига бўлиб турувчи «Полвонёп» каналининг ўша даврда ҳам йирик сув йўли ва суғориш воситаси бўлганлигини аниқлаш лозим, шаҳар бозори жойлашган ўрингина номаълум қолмоқда. Балки у XVI асрдан кейин шаҳарда қурилган, ҳозиргача оҳори тўкилмаган беҳисоб бино ва иншоотлар остида яширииб ётгандир. Бу обидаларни бешикаст сақлаш муддаоси ҳозирча қазиш-тадқиқот ишларини тўла миқёсда ва суръатда олиб боришга имкон бермаяпти. Тадқиқотчилар қўлидаги айрим манбалар, шунингдек, Хиванинг номланиш тарихи, унинг қулдорлик, феодализм жамиятида тутган ўрни ҳақида ҳам қимматли маълумотлар беради.

Шундай қилиб, аждодларимиз юрти — қадимий Шарқ юксак маданият, ақл-заковат, илму урфон марказларидан бири сифатида машҳур бўлганига Хива тарихи яна гувоҳлик бермоқда. Хоразмликлар Хиванинг 2.400 йиллигини бутун дунё миқёсида нишонлашга тараддуд кўрмоқдалар.

А. СОБИРОВ,
«Халқ сўзи»нинг Хоразм вилоятидаги ўз мухбири.

ЁДЛАБ ОЛИНГ

БЎЛДИ МЕНИНГ ЎЛМАГИМГА САВДО БОИС,

САВДОҒА ҲАВОЙИ ЖОМИ САҲБО БОИС,

САҲБОҒА ДОҒИ ДАЙРУ ЧАЛИПО БОИС,

БУ БАРЧАҒА УЛ ДИЛБАРИ ТАРСО БОИС.

Хабарлар оқимидан

Атамашунослик анжумани

Ўзбек тилидаги атамаларни тартибга солиш масалалари юзасидан шу йил март ойида жумҳурият илмий-амалий анжумани ўтказиладиган бўлди. Ўзбекистон Компартияси Марказий Қўмитаси ва Тошкент вилоят ижтимоий-сиёсий маркази билан ЎзССР Вазирлар маҳкамаси ҳузуридаги жумҳурият атамашунослик қўмитаси ташаббусига биноан ўтказиладиган бу анжуманга тайёргарлик кўриш учун ташкилий қўмита тузилди. Ташкилий қўмитага Ўзбекистон Фанлар академиясининг академиклари Ё. Ҳ. Тўрақулов, Р. Б. Бекжонов, академиянинг мухбир аъзоси А. П. Ҳожиев, Ўзбекистон халқ ёзувчиси И. Раҳим, Ўзкомпартия Марказий Қўмитаси ижтимоий-сиёсий маркази мудири С. Ш. Қурбонов, ЎзССР Вазирлар маҳкамаси ҳузуридаги жумҳурият атамашунослик қўмитаси раисининг ўринбосари Ҳ. Бектемиров, олимлар ва атамашунос мутахассислар Ғ. А. Аҳмадов, Р. Дониёров, Б. Ўринбоев, Н. Маҳкамов, А. Мадвалиев, К. Назаров, М. Рамазонова, матбуот ва мафкура ходимлари — Ҳ. Абзалов, М. Аминов, У. Зокиров, А. Исҳоқов, М. Пирматов, А. Латипов, С. Тоироа кирган.

Ташкилий қўмитанинг биринчи мажлисида анжуманни ўтказишга тайёргарлик масалалари, унинг иш режаси кўриб чиқилди. Атамаларни тартибга солишга оид фикр-мулоҳаза билдирмоқчи ва унда сўзга чиқмоқчи бўлган кишилар ўз таклифларини ёки нутқининг қисқа мазмунини жумҳурият атамашунослик қўмитаси (Тошкент-170, И. Мўминов кўчаси, 9-уй)га 1991 йил 1 мартгача юборишлари сўралади.

«Тонг» хизмат кўрсатади

Янги «Тонг» фирмаси Андижон аҳолисига ўз хизматларини таклиф қилди. Бу фирма ижара усулида ишловчи «Наврўз» ишлаб чиқариш бирлашмаси негизида ташкил этилди («Наврўз» — бу собиқ «Тоторазнобитхимчистка» вилоят бирлашмасидир). Фирма қишлоқ хўжалик маҳсулотларини қайта ишлаш, кўрпа-ёстиқлар, хонатлас тайёрлаш, ёстиқлар ва тўшакларни тозалаш билан шуғулланади. «Тонг» жамоаси болаларга ғамхўрлик қилишини ҳам зиммасига олди. Бирлашмада ижара усулига ўтилганидан ва бошқарув аппарати қисқартирилганидан кейин бўш бинолар пайдо бўлди. Шу бинолар болалар боғчасига айлантирилди. Бунинг фойдаси анча кўпроқдир.

ҚЎЛ МЕҲНАТИ КАМАЙДИ

Хива гиламдўзлик бирлашмасининг пардозлаш цехида ўрнатилган биттагина универсал дастгоҳ анчагина муаммоларни ҳал қилди. Машина гилам маҳсулотларининг четидаги ипларини тугиб, қошиялаб чиқади, уларни ўраб, омборга жўнатади. Шу тариқа бу операциялар чоғида сарфланадиган қўл меҳнати анча камайди, бунинг устига каттагина иқтисодий самара — ойига 80 минг сўм олина бошланди.

(ЎзТАГ).

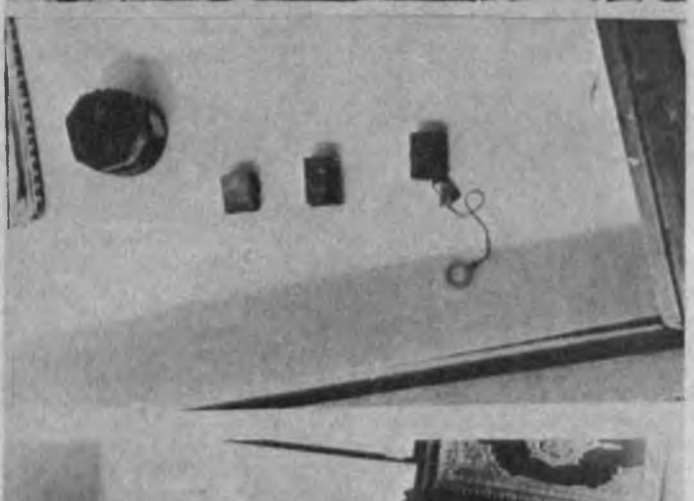

Ўрта Осиё ва Қозоғистон мусулмонлари диний бошқармаси кутубхонасида бўлган киши ўзини мўъжизалар оламига дуч келгандай сезади гўё. Халқларимиз тарихи, бой маданияти китоб зарварақларида муҳрлангандай. Ғоят нафис, нозик дид билан чоп этилган ноёб асарлар кутубхонанинг сара дурдоналаридан ҳисобланади.

Ота-боболаримизнинг бой, умрбоқий мероси ҳақиқий ворисларига қайтди. Бугун ундан барча баҳраманд. Бу умрбоқийлик сўнмасин, илойим.

Р. АЛЬБЕКОВ олган суратлар.

«...ЧЕКМАС ИЛИК ҚОНДИН ЭЛ»

Миллий ривожимизни тисариб турадиган иллатлардан бири пайсалчилик кулфатидир. Унинг касофати туфайли биз кўп ҳолларда онгли равишда энг яхши ташаббусларни сўндирамиз, юзага чиқармаймиз. Ёки бунинг иложини топмасак, силласини қуритиб, қувватини қирқиб, мадорсизлантириб юзага чиқарамиз. Пайсалчилик кулфати жуда кўп ижтимоий муаммолар қатори давлат тили ҳақидаги қонунни қабул қилишда ҳам панд берди. Узоқ муҳокама-мунозаралардан сўнг кучсизроқ, ўртамиёна бир лойиҳа маъқулланди. Энди ушбу қонунни моддама-модда, пешма-пеш амалга ошира боришда ҳам пайсалга солишлар халал бермоқда. Катта-кичик нуқсонларни бирин-кетин тузатмас, эгилган ҳар бир ҳақиқатни тап тортмай тикламас, пишиб етилган, қайта-қайта исботланган, тан олинган муаммоларни ҳаётга изчил татбиқ этиб бормас эканмиз, жумбоқлар уюми ичида гангиб, калавенинг учини тополмай тураверамиз. Бор муаммоларни йиғиб-йиғиб бирйўла ҳал қиламан дейиш — хом савдо. Ҳал бўлган ҳар муаммо татбиқида ҳукумат қарорини кутиш турғунлик даври иш услубига хос эди.

«Навоий» тахаллусини аслидагидек ёзишга қайтиш муаммоси ҳам пайсалчилик кулфатига гирифтор ҳолатда. Бу аён ҳақиқат қайта-қайта исботланган, илмий жамоатчилик томонидан тан олинган. Гап фақат уни ҳаётга татбиқ этишда қолган. Ушбу сатрлар муаллифининг «Ўзбекистон адабиёти ва санъати» ҳафтаномасида эълон қилинган «То тузди Навойи ояти ишқ» (1990, 9 ноябрь) мақоласида «Навойи» тахаллуси имлосини айнан ҳозир тузатиш икки жиҳатдан — биринчидан, «Ўзбекистон ССР Давлат тили ҳақида»ги қонуннинг 24, 25-моддаларини амалга ошириш тақозоси, иккинчидан — Навоий таваллудининг 550 йиллик тўйини ғалатдан фориғ, ёруғ юз билан кутиб олиш тадориги — қонунийлиги кўрсатилган. Аммо шу беғараз, безарар, эзгу иш ҳам пайсалга солиб келинаётир. Муҳтарам профессорларимиздан бири Эргашали Шодиев «Ёш ленинчи» саҳифаларида босилган «Улусдин танлагоним» сарлавҳали (1990, 12 декабрь) мақолада бизнинг юқорида зикр этилган чиқишимизга муносабат билдириб ёзадилар: «Биз бу олимнинг шоир тахаллусини ҳозирги шаклда «Навоий» тарзида ёзиш тўғри эмас, деган фикрини тўла қувватлаган ҳолда, унинг энди «Навойи» шаклида ёзиш керак, деган таклифига асло қўшила олмаймиз. Чунки унинг юқоридаги фикри қабул қилинган тақдирда ҳам Рудакий, Жомий, Румий, Муқимий, Фурқатий, Амирий, Фазлий, Чустий, Чархий каби юзлаб адибларимиз тахаллусларини яна аввалги шаклда ёзамиз ва ҳар хилликка йўл қўйган бўламиз. Бизнинг назаримизда бу масалада тилшунос олимларимиз яна бироз ғайрат кўрсатсалар ва ўзбек имлосига чўзиқ «й» товушини ифодаловчи ҳарфни қабул қилсалар, шоирларимиз тахаллуслари охирги бўғинини «ий» ёки «йи» билан эмас, худди тожик дўстларимиз имлосида мавжуд бўлганидек битта чўзиқ «й» товуши билан ифодалашга эришсак, бу муаммо ўз-ўзидан ҳал бўлиши табиийдир».

Аввало шуниси қизиқки, биз Э. Шодиев таъбиридаги «тўла қувватлаган ҳолда асло қўшила олмаслик» муносабатига «То тузди Навойи ояти ишқ...» мақоламизни юзага чиқаргунга қадар ҳам кўп марта дучор келдик. Муаммо, авваломбор, илмий доирада ҳал қилиниши лозим, деган мулоҳазалар ҳам бўлди.

Дарвоқе, агар илмий доира муаммони четлаб ўтмаган бўлса, муаммо илмий доирани четлаб ўтгани йўқ. Камина Алишер Навоий адабий ва илмий меросини ўрганишга бағишланган анъанавий илмий анжуманнинг XXXIV йиғилишида «Навойи» тахаллусининг бадиий маъно миқёслари ва имлосига доир» маъруза қилдим. Навоийшунослар анжумани томонидан ҳеч бир эътироз бўлмади, аксинча, «мунозарали масала эмас»лиги, «эътироз бўлиши мумкин эмас»лиги қайд этилди. Аслида шунинг ўзи муаммо илмий доирада ҳал қилинди, деган гап эмасми? Агар илмий жамоатчилик масалага жиддий ёндашиб, шу анжумандаёқ Навойи тахаллуси имлосини тузатиш тўғрисида қарор қилганида, хайрли иш ўз вақтида амалга ошган, улуғ мутафаккирнинг қутлуғ тўйи арафасида барча китоб, мажалла, рўзномаларда тахаллус тўғри ёзилган бўларди. Ахир, навоийшуносларнинг илмий анжумани ғоят ваколатли ҳайъат — Ўзбекистон ССР Фанлар академияси А. С. Пушкин номидаги Тил ва адабиёт институти ҳамда Ўзбекистон ССР Ёзувчилар уюшмаси ташкилотчилигида ўтказилган. Ваҳоланки, муаммони ҳаётга татбиқ этиш ҳақида жумҳурият Атамашунослик қўмитаси ҳам ваколатли идора сифатида қайғуриши лозим эди.

Иккинчидан, мақолалар борки, бир кунда ёзилади, мақолалар борки, унинг устида йиллаб заҳмат чекилади. «Навойи» тахаллусининг асл имлоси ва бадиий маъно миқёсларини рад этилмас далиллар асосида намойиш этиш учун Навоийнинг бутун ижодини кўздан кечиришга тўғри келди. Уни бир ишора билан инкор этиш эса осон. Мақолалар борки, муҳарририятга қадам босишингиз билан, қўлингиздан парвоз қилиб саҳифага қўнади. Мақолалар борки, йиллаб пайсалчилик кулфатини тортади. «То тузди Навойи ояти ишқ...» мақоласи бир йилдан ортиқ пайсалга солинди. Бу орада у бир неча расмий-идоравий тўсиқларни босиб ўтди. Аввалига Азиз Қаюмов ва Алибек Рустамов каби йирик олимларнинг тақризлари талаб қилинди. Бу шарт бажарилгач, мақола Ўзбекистон ССР Фанлар академияси Тил ва адабиёт институти олимлари муҳокамасига ҳавола этилди. Мақола Тил ва адабиёт институти ўзбек тили тарихи, диалектология ва қиёсий ўрганиш бўлимида филология фанлари доктори Баҳром Бафоев, филология фанлари номзодлари Қаюм Каримов, Бердах Юсуповлар ахбороти асосида муҳокама қилинди. Таниқли тил тарихи мутахассислари тавсиясига асосланган мажлис баёни ва қарори олинди. Шунчалик йўлни кечган мақолани, масала тўла ва узил-кесил ҳал бўлиши учун, олинган тақриз ҳамда тавсиялар билан бирга эълон қилиш тўғри бўларди. Эҳтимол, мақола тақриз ва тавсиялар билан бирга эълон қилинганида, муаммо ҳаётга татбиқ этилиб кетар, Э. Шодиев юқоридагидек асоссиз эътироз билдиролмасди.

Хўш, Э. Шодиев эътирозининг асоссизлиги нимада? Аввало хато шундаки, у Навоий тахаллусини аслидагидек тўғри ёзишни фақатгина тил муаммоси деб тушунади. Ҳолбуки, биз мақолада Навойи тахаллуси тўғри ёзилиши заруратини кўпроқ асарларининг бадиияти тақозо этишини кенг таҳлил қилганмиз. Жумладан, «Навойи»ни «Навоий» тарзида ёзишимиз оқибатида назмий бадииятнинг энг асосий мезонлари — вазн, қофия, кўпмаънолилик, тажнис сингари нодир санъатлар барбод бўлиши аниқ далиллар асосида кўрсатилган. Наҳотки навоийшунос олим бундан кўз юма олса?!

Юқоридаги хатонинг давоми сифатида ушбу ҳал бўлган муаммони ҳал қилиш тилшунос олимларнинг «яна бироз ғайрат»ига ҳавола этилади. Менинг назаримда, бадиий матн устида ишлаган адабиётшунос айни пайтда тилшунос ҳамдир. Чунки матн, аввало, тил маҳсулоти ҳамда қонун-қоидалари асосида юзага келади. Ё Навойи асарлари матни устида умрбод заҳмат чеккан, ўз мақолаларида мазкур масалага махсус муносабат билдирган Ҳамид Сулаймон, Абдуқодир Ҳайитметов, Алибек Рустамовлар тилшунос эмас, дея оламизми? Йўқ, улар айнан шу масалада бошқа тилшунослардан ҳам тилшуносроқдирлар! Қолаверса, масалани бу тарзда қўйиш тилшунослик ва адабиётшунослик муаммолари вазифаларини сунъий равишда чегаралаш, тақсимлаш, умумфилологик муаммоларни аросатда қолдириш анъанаси оқибатидир.

Э. Шодиев ё била-кўра ё билмай «Рудакий, Жомий, Румий... каби юзлаб адибларимиз тахаллусларини яна аввалги шаклда ёзамиз ва ҳар хилликка йўл қўйган бўламиз», дея муштарийларни чалғитади. Ҳар хилликдан ҳар хилликнинг фарқи бор-ку, ахир! «Навойи»нинг Э. Шодиев келтирган тахаллуслар билан ҳар хил шаклда ёзилиши табиий ва қонуний ҳол. Чунки улар ўзагининг тугалланиши, қўшимча қабул қилиши жиҳатидан бошқа-бошқа турга мансуб тахаллуслар. «Навойи» — ўзаги унли товуш билан якунланувчи тахаллуслар туркумига мансуб. Ўзбек тилининг талаффуз ва имло табиати талабига мувофиқ, икки унли ёнма-ён келмайди. Демак, «Наво» ўзаги унли билан бошланувчи «-ий»ни эмас, ундош билан бошланувчи «-йи»ни қабул қилади. Э. Шодиев келтирган тахаллуслар ўзаги ундош билан тугаган. Шунинг учун уларнинг ўзаги унли билан бошланувчи «-ий» қўшимчасини қабул қилиши мумкин ва бу хато бўлмайди.

Э. Шодиев айтганидек, ўзбек имлосига чўзиқ «й» товушини ифодаловчи ҳарфни қабул қилиш билан муаммо ўз-ўзидан ҳал бўлиб қолмайди. Биринчидан, тожик имлосидаги чўзиқ «й» ўзбек тилининг талаффуз табиатига мос келадими? Иккинчидан, «й» — асл «-йи» қўшимчасининг бадиий маъно ифодалаш имкониятларини сақлай оладими? Холис хулоса учун ушбу байтни яна бир бор таҳлил этиш кифоя:

Кўрмасам қошинг, бўлурмен
турғоним бирла фиғон,
«Вой» эрур бас, чу бўлмаса
«Навойи» бирла «нуи».

Улуғ Навойи тахаллусининг аслиятини тиклашга қўшилмаслик руҳидаги мулоҳазаларни Навойидан узоқ кимса ёзганида ажабланмаслик мумкин эди. Лекин, Навойи ҳақида талай тадқиқотлар ёзган, Навойи мукофотига номзод навоийшунос олимнинг бундай нуқтаи назари ниҳоятда таажжубланарли. Ҳар биримиз исмимиз нотўғри айтилиши ва ёзилишига йўл қўймаймиз. Бунга тирик инсонлигимиз, иззат-нафсимиз йўл бермайди. Аммо Навойи ҳам ўз асарлари тимсолида яшаётган тириклардан-да тирик сиймолигини унутмайлик. Ҳазрат ғазалларидан бирида: «Мен жаҳондин кечтиму кечмас менинг жонимдин эл,

Мен илик жондин юдум, чекмас илик қонимдан эл» дея фиғон чеккан эдилар ва ҳозир ҳам бу фарёдларида барҳақлар. Биз Навойи тахаллусини хато ёзар, бадиий маъно гавҳарларига жароҳат етказарканмиз, бу қилмишимиз унинг жонига қасд қилиш, қонидан қўлимизни тортмасликдан асло кам эмас.

Нусратулло Атоулло ўғли,
филология фанлари номзоди.

АЖОЙИБ ДУНЁ

КОМПЬЮТЕРЛИ ДАЗМОЛ

● ЯПОНИЯДАГИ «Хисаюдзаки Томисуяма» фирмасининг мутахассислари митти компьютер ўрнатилган дазмол ишлаб чиқардилар. Дазмол бирорта буюмга тегиши биланоқ ундаги ЭҲМ дарҳол ишга тушади ҳамда ҳарорат қанча бўлиши ва дазмол босиш вақтини белгилайди. Мабодо, паришонхотирлик қилиб қизиб турган дазмолни кийим устида қолдирсангиз, компьютер уни ўчириб, огоҳлантирувчи овоз чиқара бошлайди.

ТУЯ ТЕЗРОҚ ЮГУРАДИ

● МАЛИнинг шимолида қадим замонлардан бери тезюрар туялар кўпайтириб келинади. Улар узоқ вақтгача жуда тез югура олишлари мумкин.

Ана шундай тезюрар туялардан бирининг эгаси Юсуф Мобиду поезд машинисти билан йигирма километрлик масофада туяда югуриб «пўлат отдан» ўтиб кета олиши ҳақида гаров ўйнаган. Тўғри, Малида поездлар бир мунча секинроқ юришади. Мусобақа жуда кўп ишқибозлар иштирокида ўтказилган. Хамоир лақабли туя юқоридаги масофани бир текисда чопиб ўтган ва натижада маррага поезддан тўрт минут олдин етиб келган.

ҒАРОЙИБ ФАМИЛИЯЛАР

● ГЕРМАНИЯНИНГ Мариенборн шаҳрида яшовчи Эрик Троллнинг ажойиб машғулоти бор. У ҳар куни эрта билан қўлига қайчи олиб рўзнома ва ойномаларни, билдирув ва эълонларни титкилаб чиқади ва ундаги фамилияларни қирқиб олади. Ҳозир унинг коллекциясида маъносига қараб турли бўлимларга бўлинган саккиз мингдан ортиқ фамилия бор. Бўлимларнинг бирида йиғилган фамилиялар унинг эгасининг касби-корига умуман тўғри келмайди. Мисол учун, чўпоннинг фамилияси Медведев ёки боксчининг фамилияси Тихонраводир, деб хабар берган АДН агентлиги.

НОНУШТАГА — ПОЙАБЗАЛ

● БОЛОНЬЕДАГИ «Пиноккио ороми» деб номланган болалар қаҳвахонасининг эгаси Карло Мортелло ўзига хос бўлган ажойиб ширинликларни ишлаб чиқараётганлигини эълон қилган.

Бу ерда эскириб, даббдаласи чиқиб кетган, иплари ўрнига спагетти ўтказилган бошмоқ шаклидаги унча катта бўлмаган тортга, сурнай шаклидаги пироггa, яшил човвон тутиб олган мавр калласига буюртма бериш мумкин.

Келган харидор 390 лирдан ортиқ нархдаги ширинликларга буюртма берса, унга эртаси куни эрталабга бир стакан шарбат, «пепси-кола» ёки булочкали кофе учун бепул талон берилар экан.

Ўзбекистон ССР Олий Кенгаши Котибияти ва Ўзбекистон ССР халқ депутатлари сайловини ўтказувчи марказий сайлов комиссияси маҳкамалари ҳамда жамоат ташкилотлари масъул ходим Д. А. Убайдуллаевага оғир жудолик — отаси

Абдураҳмон АҲАДОВнинг

вафот этганлиги муносабати билан самимий ҳамдардлик билдириб, чуқур таъзия изҳор қиладилар, сабр-тоқат тилайдилар.

ЧИННИ КОСА СИНИҒИ

(Ватангадолик ҳақида мунгли сўз)

Мусофирликда юрган ватандошларимни ўйлаганимда, уларнинг инқилоб йиллари ҳар хил сабабларга кўра турли давлатларга мусофирликка кетишга мажбур бўлганликлари ва ҳамиша ватангадоликда она юртларини қўмсаб юрганликлари хаёлимга келади.

Бир гуруҳ сайёҳатчиларимиз Туркия пойтахти — Истамбул кўчаларида ватандошларимиз билан учрашиб қолишади. Улар бир пиёла чойга таклиф қилишганда рад этишнинг иложи бўлмайди. Меҳмондорчилик охирида гуруҳ раҳбари Мусахон ака саёҳатга ўзи билан олиб чиққан, Тошкент чинни заводида тайёрланган битта косани эсдалик учун уларга совға қилади. Шунда мезбонлар косани синдириб, синиқларини кўзларига суриб, рўмолчаларига ўраб, кўкрак чўнтакларига беркитишади.

— Худога шукур, она юртимизнинг лойидан тайёрланган чинни синиғини кафанимизга қўйишса, ватангадолик дардидан тузалиб, кўзимизни тинчгина юмамиз, — дейишади улар.

Эрон шоҳи Ризо Паҳлавий Оятилла Ҳумайний инқилоби зарбидан қочишга мажбур бўлганда ўзи бошқарган «Боинг-740» самолётига кўп миллионли бойликларга қўшиб бир хумчада Эрон замини тупроғини олиб кетган. У мусофирликда вафот этганда дафн этишда шу тупроқ мозорига сепилган экан. Бу хабарни ўқиганимда бир ҳабаш ёзувчисининг ҳикоясини эсладим: 1935 йилларда Ҳабашистонга иккита инглиз сайёҳатчиси келади. Эфиопия императори рухсати билан бутун Ҳабашистонни айланиб чиққач, Нил дарёсида камага ўтиришади. Ҳамроҳ бўлган ҳабашлар улардан пойабзалларини ечишларини илтимос қилишади, ва яхшилаб тозалаб беришади. Хизматдан мамнун инглизлар иш ҳақи сифатида ҳабашларга 2 фунт-стерлинг пул чўзишади, аммо улар олишмайди.

— Нега? — ҳайрон бўлишади улар.

— Ота-боболаримизнинг арвоҳ чанглари мусофирликда хор бўлмасин дадик...

Дон казаклари узоқ уруш сафарларига жўнашда бўйинларига она тупроқ солинган тумор осиб олишар экан.

Гўзаллик Ватандадир! Киндик қонингиз тўкилган уй ва унинг остонаси — Ватандир! Улуғ Бобуримиз Афғонистону Ҳиндистонни забт этиб, подшолик қилганда ҳам Фарғона водийси, Ўш тоғлари унинг кўзи олдида турган. Бобур учун энг қимматбаҳо совға — она юртидан олиб келинган битта қовун бўлган.

Кубага яқин Сарогос денгизида угорь (илон) балиқлар туғилиб, Гольфштрим иссиқ оқими билан Европа дарё ва кўлларига келади. Бу ерда 6—7 йил яшаб вояга етганда яна ўзлари туғилган Сарогос денгизига бориб тухум қўйгач, жон беришади. Қизил икрали лосось балиқлар ҳам худди шу тарзда яшайдилар.

«Мусофир бўлмай мусулмон бўлмайсан» деган гапда катта маъно бор: Ватанингдан қанча узоқлашсанг, у сенга шунча гўзал бўлиб кўринади. Юнонлик афсонавий Антейнинг онаси ер бўлган эди. Шунинг учун уни ҳеч ким енголмаган — фақат ердан кўтариб, яъни онасидан ажратибгина уни енгишган.

Шуларни ёзар эканман, хориждаги ватандошлар — ўзбеклар кўз ўнгимга калавaрадилар. Улардан ширин сўзимизни, илтифотимизни дариғ тутмайлик. Эй сайёҳ, сайрга чиқаётганда ёнингга бир сиқим она тупроқдан ол, бир чинни коса ол, битта қовун олсанг ҳам майли. Токи хориждаги ватандошлар унинг ифоридан Ватан ҳидини туйсинлар, кўзларига суртсинлар, йиғласинлар...

Савоб бўлади!

Ғофир ЖЎРАЕВ,
Ватан уруши қатнашчиси.

Ўтган йили ўтказилган ёш ижрочиларнинг «Камолот-90» кўрик-конкурси кўплаб иқтидорли санъаткорлар учун ўзига хос синов бўлди. Кўрик-конкурсда фарғоналик ёш хонанда (суратда) Тўлқин Ҳайдаров ғолиблик шоҳсупасига кўтарилди.

Бош муҳаррир: Аҳмаджон МУХТОРОВ.

Таҳрир ҳайъати: Анвар ЖЎРАБОЕВ (бош муҳаррир ўринбосари), Абдуқаҳҳор ИБРОҲИМОВ, Абдували ИМОМАЛИЕВ, Йўлдош ИСМОИЛОВ, Тоҳир МИРҲОДИЕВ, Турғун НАЗАРОВ (масъул котиб), Ҳабибулла ОЛИМЖОНОВ, Абдукарим РАҲИМБЕРДИЕВ (бош муҳаррир ўринбосари), Азим СУЮН, Тоиба ТУЛАГАНОВА, Муҳтарама УЛУҒОВА, Сайди УМИРОВ, Норбобо ШАКАРОВ, Муҳаммад Содиқ, Муҳаммад ЮСУФ, Ориф ЮНУС.

МАНЗИЛГОҲИМИЗ: 700000, ГСП
Тошкент шаҳри, Ленинград кўчаси, 19-уй.

Индекс: 64608. 4740-буюртма.

Ўзбекистон Компартияси Марказий Қўмитаси нашриётининг Меҳнат Қизил Байроқ орденли босмахонаси. 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12